

2. §.

Genom den redan nämnda gård- och gatu-refningen, 1637—1640, som war nog allvarsam, minskades gårdarnes antal på den bebodda trakten, hwartill kom 1640 års wåldeld, som lade hela östra delen af Norrmalm i aska. Ehuru swår och olycklig den war för dem, som således mistade sin egendom, war den dock mycket bidragande till Norra Malmens och dess östra dels ordentligare indelning, så i anseende till gator, som quarter och tomter. Kongl. regeringen gaf samma år, den 5 Mars, Magistraten tillstånd, att, som en ny gata war laggd, genom Dyfvelstytaregården (Männarebanan) på norra försladen, och några tomter woro öfverblifna på bägge sidor, hwilka, så wäl wid samma gata, som alla andra nylagda gator, borde med hus och gårdar bebyggas, så egde Magistraten att desamma försälja; och skulle å dem, som närmasi åt torget lågo, goda stenhus uppfattas. De afbrända tomternas återuppbyggande blef sedermera ej allenast företaget och fortskyndadt, utan gaf äfwen omfärd anledning till Norra Malmens indelande i tvåanne särskilda församlingar, som förut warit tillhoya i St. Clara kyrka, hwilket åter förankledde till St. Jakobs kyrkas snara fullbordande.

3. §.

Östra Malmens eller St. Jakobs församlings gränser äro, i beskrifningen om kyrkan, utmärkta. De utwidgades med sjelfwa malmen 1670, då stadsplancket eller staketet utflyttades, med den trakten i öster och norr om St. Johannes kyrka, som kallades Sanden, men nu Nya Wågen och Surbrunnen.

Den Regerings- och Smedjegatornas bättre bebyggande, kan här tilläggas, att, efter den samma gator öfvergångna eldswåda, den 26 Sept. 1652, undfick Magistraten, den 12 October samma år, Drott. Christinas befallning, att tillhålla hvarje tomtegar att uppbygga stenhus, och att de, som dertill wore ofrindgna, skulle försälja tomterna till andra, som det wille och kunde gbra. Här må intagas en berättelse om flera eldswådor, som öfvergått Norrmalm:

1689 den 24 Jan. Från kl. 1 om natten intill midnatten, afbrann Smedjegatan på bägge sidor, alltifrån nordwästra ändan in till Bergsbrunnen, och så mycket som war byggt mellan Brunkeberg och Smedjegatan ned till Regeringegatan, der de på wänstra sidan warande stenhus blefwo obrända, men träbyggningarne inne på gårdarne afbrunno.

Den 20 Nov. f. å. brunno några quarter på Norrmalm midt emot Bårnhuset.

1690 den 14 Mars om natten, brunno åter på Norrmalm trenne gårdar, tillhörande Secreteraren Mörklings enke och Kamrer Wulf. Stryckjutaregården blef och något skadd.

1691 den 21 Nov., wid midnattstid, afbrunno Gen Axel Sparres och Husgerådsmästaren Anders Anberfson Drenstjernas stora stenhus, belägna tvårt emot hvarandra på båge sidor om gatan, inemot Kungsholms nya långa bro.

1693 den 21 Dec. brann Gr. Axel Lilljes stöna stora hus wid Norrmalmstorg, ungefärligen kl. 11 emot midnatten.

1694 den 12 Nov. inellan kl. 6 och 8 på morgonen, afbrunno 2 gårdar i Mäster Samuels gränd på Norrmalm, i hbnnet emot Gr. Gust. Drenstjernas träbyggning *).

4. §.

Om en del af de större husen och några enskilda egen-
domar vill man här meddela några få strödda underrättelser.
Castenhof, eller bostället för Chefen wid Kongl. Lif-
Gardet, är en staden tillhörig egendom, hvarom Magistraten, wid frågans afgörande, om hyra dervför af Inquartierings-Commissionen, lemnade den underrättelse, att huset, 1645, begynt byggas af staden till Kåmnårs-Kammare på Norrmalm, hwilken byggnad fortsattes till och med 1649, då kostnaden bestigit sig till 12,210 dal. 3 öre smt., att till samma byggnad år 1650 ytterligare ätgått 9916 dal. 20 öre samma mynt; att Drott. Christinas Privileg. den 9 Febr. 1650 utwisa, det staden blifwit förumadt, att, i norra för staden, upprätta ett serdeles hus (det nu warande så kallade Castenhofshuset, som förmodligen fått sitt namn af den det warande winstånk, Casten Hof benämnd), hwarest, jemte justitiens fortsättande, ett stänkeri af fremmande drycker skulle anställas; att sedermera, den 10 Mars 1664, S. Carl XI, genom resolution, befallt, att Magistraten skulle utse och inreda ett hus till boningsrum för fremmande Ministrar, hwartill Kongl. Maj:it äfwen föreslagit stadens hus på Norrmalm, sedan Kåmnårs-Kammaren och fångelserna derifrån blifwit flyttade, samt att staden skulle inlösa det mindre huset wid torget, till wårds-hus för resande. Magistraten har desutom med flera stål bewisat, att Castenhofs egendomen

*) Kinnes antecknad i en handskrift af Claudius Ernhjelm, om Monumenter i Upland, som förwaras i Reschersta Bibliotheket.

ej är worden inköpt till boställe för Sversten wid Kongl. LifGardet, utan är en stadens egen tillhörighet, för hvars begagnande af samma hufvud hyra blifwit till StadsCassan erlaggd *). Till reparation å detta på Norrmalm belägna stadshus, som, ifrån långliga tider, varit betäckt med näs-
 mer och bräder, och husets tillbyggande med en våning för UpphördContor, anslogs, 1695, en summa af 2666 dal. smt.

Bredewid Castenhof är för detta Leijelka huset, som sedermera tillhörde Presidenten Baron Celsing.

Apotheket Lejonet, wid torget och hörnet af Regeringsgatan, såldes af Borgmästaren Erik Rosenholm till R. Rådet Joh. Rosenhane, den 27 Juli 1660, för 5300 rd. År 1669 såldes huset af Fru Brita Ribbing till Apothekaren Dan. Noberg för 8166½ dal. smt., hwarefter det kommit i Wertmülleriska släkten.

Den Generalen Baron Duvals wid Malmtorgsgatan belägna hus förmåles, att tomten blifwit af Drott. Christina, 1645, skänkt till Trompetaren Christ. Jordan. Huset afbrann 1652. Tomten såldes derefter till Kopparslagaren Ch. Sigell, gift med Borgmästaren Bunges syster. Efter Sigells död, 1675, och sedan han i lifstiden huset isfändsatt, köpte Bungen detsamma af hans enka för 25,000 dal. kmpt. Ansenligen förbättradt och tillskadt, inbrådades det, efter Bunges död 1696, af hans måg, Afsefor Skalling, för 40,000 dal. kmpt. Det egdes sedan af R. Rådet Pehr Skalling och kom, genom köp, ifrån Landsböfdingen Insenslierna till hans swåger Baron Duvall.

Hofmarskalken Jennings hus, efter om Berget (Brunkeberg), i södra hörnet af Regeringsgatan och tvärgatan till Fiskaretorget (Packeratorget), Hamngatan kallad, blef, den 13 Apr. 1644, af Skräddaren Jöns Arvidsson upplåtet till Gen. Quartermästaren Olof Hansson Drehuswud till Helgd, för 1600 dal. enkelt kmpt., till 426½ rd. specie räknadt, och till wängåfwa 35 rd. in specie.

Detta hus beboddes, i sednare tider, af R. Rådet och Riksmarskalken Grefwe Lieven, der han ock afled 1781. Egdes sedan af Fröken Fredenslierna.

Ankarfronska huset, midt emot beläget wid Regeringsgatan, är, efter Landsböfdingen Theodor Ankarfrona, fideicommiss i hans slägt.

Swer-Ståthållaren Clas Fleming köpte af staden, den 25 Maj 1644, tomten på hstra malmen wid Hamngatan.

*) Sver-Ståthåll. Amb. Handl. i Riks-Archivet.

R. Rådet och Presidenten Gr. Lagerberg egde sedan denna tomt, som blef med ett ansenligt stenshus bebyggd af Lfwer-Intendenten, sedan Presidenten i Kammar-Collegium Gr. Cronstedt, som war Gr. Lagerbergs måg.

Det har sedermera tillhört Hofmarskalken Baron Däben. Baron Adelswärds hus på Regeringsgatan köptes af R. Rådet och Riksmarskalken Gr. Gyllenstierna, som tillhandlat sig det af brodern, efter RiksGrefwinnan Horn, sedan förnåld med R. Rådet Gr Bark.

I salonen ser man ännu 2:ne dyrbara speglar, som hafwa varit en kongl. present.

Det hus wid Regeringsgatan, som Carl XI:s gemål, Drott. Ulrica Eleonora, forrt tillförene sig tillhandlat till en inrättning för fattiga, afbrann i 1686 års eldsvårda, och tomten skänktes sedan de fattiga till en nådegåfwa. År 1694 den 14 Juli lemnades Magistraten nådigt tillstånd, att den samma försälja och summan derför, till de fattigas förmon, förrenta.

Franlidne StatsSecreteraren Falck hade ett stenshus wid Jakobs torg, hwar till tomten blef skänkt, af R. Johan III, åt Befallningsmannen på Stockholms slot Jon Nilson, den 4 Maj 1571. År 1645 bekom Winstänken Siegert Kraft, som länge varit R. Gustaf Adolphs wins och munskänk, under dess resor till Liefland och Preussen, skädfästelse å samma tomt, den han sig tillhandlat af nyssnämnde Jon Nilsons arfwingar, och hwarå han lät bygga ett stenshus.

Fru Anna Trolle egde wid Jakobs kyrka ett hus, som, wid gaturefsningen 1637—1640, blef nedrifwet, hwaröfwer hon blef mycket fördrnad. Hennes tillmätan i wredes mode gaf anledning till efterfölsande genhwar, som finnes ättadt i Palmsteds samlingar och fleresstädes:

Åh! hertans syster hull,
 Hwi gören J er dull,
 För en så ringa skull,
 Som dock är rätt af null?
 Om Ett hus wor' af gull,
 Dertill med perlor full,
 Så skall det dock omfull,
 Allt ned till mark och mull,
 Och det för gatan skull,
 Min gamla Anna Trull *).

Danerska, eller så kallade Durschholmska, huset på stora

*) Jakobs Minne, som, wid beskrifningen om husen i Jakobs församling, lemnat flera nyttiga underättelser.

Trädgårdsgatan, war ibland de ansenligaste stenhusen på 1630:talet. Kallades sedan det Bjelkeska och egdes, 1771, af Grefwinnan Sack. Efter 1634 års sbrfattning om stenhusbyggnader, blefwo, från samma hus ända till Walmörget, de der då warande träkojor nedrifna.

Hela westra delen af Stora Trädgårdsgatan, ifrån Gr. Wipers 2:ne hus till Enkhuset, intages till sbrsta delen af 3:ne ypperliga hus, som tillhöra aflidne Hofmarskalken Baron Carl De Geers arfvingar, hwartill äfwen hörer en liten trädgård och lusthus på andra sidan, wid fordna Kungsträdgårdsmuren.

Enkhuset, wid Hamngatan, har fordom varit en Sparre tillhörigt. Det afbrann i wädelben 1686. Sedan tomten länge stått obebyggd, sattes huset åter i sitt förra stånd på 1720:talet af Kongl. Rentmästaren Lagerparre; men, när han, för otrohet i tjensten, affattes, tillföll huset kronan och öfwerlemnades åt Grefwinnan Wojnarowsky, som, på sin herres wagnar, hade en stor penningssumma af kronan att fordra. Hon egde det ännu 1733 efter Tillaci charta, men sålde det sedan till Stockholms Borganerfkap, till en enkhusinrättning. Detta wackra stenhus, med sina flyglar, är insångdt af ett jernstaket. Till corps de logis är en stentrappa, och öfwer porten läses: Lostiga Borganerfkapets Enkhus (Se vidare här om Stockholms serfilda fattiginrättningar, 8 Afdeln. 4 Cap. 2 S.).

Ända upp till St. Johannes kyrka, är denna del af malmen temmeligen wäl bebyggd.

Öfwanföre och omkring Johannes och St. Dlofs (Abolp Fredriks) kyrkor, hafwa dels berg och höjder, dels sumpiga och lågländta rynder icke varit de tjenligaste att kunna bebyggas, utan har mycken kostnad dertill måst användas. Således finner man hus och kojor på denna trakt så nedsmunkna i jorden, att taken äro i lika låge med gatan, och att planket är fästadt på taket, till tomtens hågnad.

På de högre och bättre belägna ställen, äro åter flere wackra stenhus, i sednare tider, uppförda, samt åtskilliga träd- och malngårdar anlaggda.

Gyllenborgska malngården, näst intill Normalns Surbrunn, byggdes under de förra riksdagstiderna och ämnades till ett stort wårdsbus, som då, i affeende på en mera lifnande rörelse och näring, kunde inbringa en ansenligare och deremot swarande hyra. Denna byggnad, bestående af ett stort stenhus, med många rum, sålades och inreddes sedan till casern.

Ingemarshof, hwarest, i sebnare tider, varit wårds-
hus, köptes af BergsRådet Sandels, som der lät uppföra ett bo-
ningshus af sten med dess flyglar. KammarRådet Gust.
von Stockenström, som sedan deraf war egare, sålde denna
egendom, 1797, till Kammarherren Gr. Nils Gyldestolpe.
Utom åbyggnaden och en wacker trädgård, äro derunder 2:ne
riff bårande ångar och andra tillhörande egor wid Roslags-
tullen, allt intill Tullgården. Ingemarshof egdes fordom af
Ingemar Frodbom, som förmodligen gifwit egendomen dess
nu warande namn. Det berättas, att han stänkt en liten
del deraf, i hörnet af Roslags-Tullgatan och wågen till La-
dugårdslandet, åt en sin trogna tjenare Claes, hwaraf wårds-
huset Claes på Hörnet ännu behåller sitt namn.

Belle-vue, en malingård, som nu innefattar hela lands-
udden emellan Roslags- och Norrtull, egdes till en del
af Hof-Intendenten Pasch, som först nedlade någon kostnad
på dess odling och prydnad. Wid sin död lemnade Pasch
dessa ställe till Hof-Intendenten Nehn, som deraf gjorde hwar-
jehanda förbättringar; men, sedan R. Rådet och Sverre Ståts-
hållaren Baron Carl Sparre deraf blef egare, fick denna
malingård, med sitt nya namn Belle-vue, förnyad sågning,
widsträcktare egor, flera åbyggnader och en Engelsk park, att
någorlunda swara emot grannskapet af det wacker Haga kongl.
lustslott.

Det nu så kallade Belle-vue förmenes wara samma
plats, hwilken i äldre tider hetat Lögjaboda eller Lögheboda,
som enligt beskrifning skall, med tillhörande egor, legat mel-
lan Brunswiken och Brunkebergs ånda. Namnet Lögghob-
thunn, som detta ställe äfwen i handlingarne kallas, gifar
man kunna härleda sin upprinnelse af det lögningsgrund,
som finnes på Belle-vue egor wid Brunswiken.

4 Capitlet.

Om Norra Broarne.

1. §.

Sielfwa stadens gemenskap med så wäl Helgeandshol-
men som Norrmalm, medelst broars begagnande, måste, ifrån
Stockholms första anläggning, hafwa varit nödwändig, ef-
tersom wågen låg derför till Upland, rikets först bebodda
landskap, och till flera andra i norr belägna orter.

Gamla Stadslagen, hwartill Birger Jarl war första upphofwer, stadgade i 23 cap. B. Balken, att sju köpstäder, näml. Stockholm, Westeras, Arboga, Upsala, Enköpning, Sigtuna och Strängnäs skulle bygga och underhålla norra broarne, så ofta det tarwadese. Huru länge dessa städers deltagande i norra brobyggnaden, utom hwad Stockholm angår, fortfarit, kan ej med fullkomlig wisshet utsättas; men af 1576 års räkenskaper finnes, att tillskott till denna byggnad då ännu skett af städerna Westeras, Arboga, Upsala och Enköpning, och Kongl. resolutionen, d. 25 Febr. 1614, innehåller, att besättning då skulle utgå till de städer, som borde hjälpa till att bygga Norrebro^{*)}. Sedan 1636, då stadens inkomster blefwo förbättrade, torde staden deraf sjelf hafwa bestridt kostnaden till sina broars underhållande.

Huru många serffilda träbroar, ifrån äldre till sednare städer, varit anlaggda öfwer Norrström, först från staden till Helgeandsholmen, sedan derifrån till den lilla, eller Barkareholmen, och vidare derifrån till Norrmalm, kan inhämtas så wäl af ofwannämnda stadslag, som af den här frammanföre, i 2:dra Capitlet om stadens anläggning, nämnda plan-charta N:o 8, och äfwen af den der beskriwa perspectivritning och kopparstick N:o 18. Sistnämnde gravure, från K. Johan III:s tid, wisar ock, att bron öfwer södra grenen af Norrström varit med windbygga försedd, utmärkandes således, att genomfart derpå således då varit nyttjad och obehindrad.

Af R. Rådet och Sver-Ståthållaren Gr. Christoph. Gyllensjöernas berättelse till Kongl. Maj:t, af d. 12 Octob. 1686, intages, att nya träbrobyggnaden ifrån Norrmalmstorg till slottet, blifwit med all slit besbrjd, och att, fastän grunden varit mycket swår, så att alla pålar måst med jern besläs, war dock påtningen nära till ända bragt; och skulle, sedan bron wore färdig, desseinerna öfwer Slagtarebodarne och Giffarebron fullföljas.

Det är om denna då nybyggda bro, som Nicod. Lessin, i ett memorial till Konungen år 1692, säger, att slottsbyggnaden, efter bronns läge, ej kunde inrättas, utan att blifwa wanfärlig, och att bron blifwit anlaggd efter den linea man welat observera ifrån tornet Tre Kronor till Brunswiken, men bordt ställas midt för slottsporten på

*) Stiernmans Polit. och Commerce Handl., p. 614.

norra façaden, i rät winkel till torget; hwilket och, wid den nya stenbrons anläggning, i wår tid blifwit iakttaget.

Att de gamla Norrbroarne blifwit ombyggda och ofta ifråndsatta, fordrar inga bewis, ty de liknade icke Roms gamla broar, som trojade flera secler.

Stadsportarne, wid yttre och inre bron, woro med torn och fästningswerk förswarade (Se beskrifningen om stadens förswarswerk).

2. §.

Swad nya Norrbrobyggnaden af sten beträffar, så war, mer än 100 år förut, inän den företogs, efter Grefwe Tessins första besceiner, år 1692, till slottsbyggnaden, fastslådt, att bron från slottets norra sida skulle anläggas midt före och sträcka sig åt Normalins (nu Gustaf Adolphs) torg, i rät winkel ifrån porten midt på façaden af slottet.

Nedan i Konung Adolph Fredriks tid, företogs wäl brons anläggning i så måtto, att twänne stenkiistor, såsom dammfåsten, i södra grenen af Norrström blefwo nedsänkta, i afseende på en tillämnad marmorbro ifrån slottet till Helgeandsholmen; men dessa kiistor eller prämar blifwo rubbade och obrukbara af 1780 års inträffade wattuslob och öfversvämning, emedan sänknungen skett utan påmining i boten, uti en strykande ström; hwarföre detta dammfäste sedermera måste upptagas.

Det war alltså Konung Gustaf III förbehållet, att befrämja sin företrådarens affigt, och att, jemte denna bro, med twänne ståtliga palats, samt Konung Gustaf Adolphs statue, gifwa slottet en utsig, staden en prydnad och sig sjelf en waraktig äminnelse.

Sedan anstalterna till Norrbros byggande blifwit förberedda, materialier samlade, stenar tillbuggna och framskaffade, strömdraget renadt m. m., lade Konungen, d. 19 Aug. 1787, första grundstenen till bron öfwer östra delen af Norrström, till hvars byggande fösnaden af stadens tillökta inkomster besceides; och fastställdes genom Kongl. brefwet d. 30 Mars 1791, wid pröfningen af besceinen till södra hwalfwet af bron, eller det närmaste intill slottet, att det borde blifwa stadens owillkorliga skyldighet, att fullkomna hela brobyggnaden, och således äfwen hwalfwet och bron mellan Helgeandsholmen och slottet, hwari Magistrateen och Borgerskapet, på flera andragna skäl, wäl sökte ändring, genom SverreStåthållare Ambetet d. 7 Mars 1793, men

hvarpå följde Kongl. resolutionen d. 19 i samma månad, att staden härutinnan borde ställa sig till esterrättelse nyss berörde Kongl. Maj:ts bref och befallning af år 1791.

Till fosnadernas beskrifande wid denna staden ålaggde brobyggnad, biföll Kongl. Maj:te sedermera, på Sfwers-Ståthållarens underdåniga hemställan, genom Kongl. brefwet d. 3 Mars 1796, en Tillböknings-Bourse-afgift intill år 1838.

Brobyggnaden Sfwers norra strömgrenen begyntes år 1787, och, efter fulländad byggnad under wattenet, anlades 2:ne stenfistor i strömmen och 2:ne å ömse sidor till landsfäsien på en rensad och pålad strand, hwarefter grunden bereddtes till bron med sin strandbyggnad. De 3:ne hwalf, hwaraf denna bro består, uppfördes af huggen blocksten och blefwo, i slutet af Juli månad 1794, fulländade. Sin återstod hwalfwens täckande, brons planerande, de så kallade trottoirers läggande, balustradernas förfärdigande, quaiens fullbordande å ömse sidor, mellan nya och gamla bron, med sina travyr och hwalf m. m., hwilket allt, tillika med Norrmalmstorgs afwägande och inrättande efter den höjd, det i anseende till bron fördrade, jemte fyllning och ny stensättning, war fullkomnad d. 31 October 1797, då man också flyndade med den wästra gamla norra träbrons afbyggande och strandbyggnadens förfärdigande från nya bron, till communications öppnande med Helgeandsholmen, norr om då warande, i sednare tider nedrisna Grefwe Pehrs hus.

Wid samma tid hade Borgerskapet beslutat, att undanbjä alla hinder för brons byggnad mellan flottet och Helgeandsholmen, på det samma bro, så flynsamt som ske kunde, måtte fortsättas och fullbordas.

Ett förslag hade dertill blifwit upprättadt, som fördrade Sfwers 30,000 rd.

En förståndig och wid slika byggnader wan bonde från Helsingland, wid namn Kenwall, stall, med betingande af 2 rd. om dagen och arbetslön för 40 man af Helsingregermente, åtagit sig detta arbete, hwartill en bbrjan gjordes i slutet af år 1797.

Wid ändan af sbrä strandbyggnaden, der gamla träbron från Helgeandsholmen till Norrmalmstorg tog sin bbrjan, inrättades, 1799, fyra pumpar, till mera bekvämlighet wid wattenhemtningen. Till brobyggnaden har Sfwers-Intendenten Baron Adelerantz författat ritning, bifogad ett omkostnadsförslag, som upptog utgiftssummorna till 30 tunnor guld *), men som låra uppgått till 36.

*) Sfwers-Ståthåll. Bref d. 21 Aug. 1781.

Olika ombuden om denna brobyggnad underkastas Kåmnarens pröfning. Om den synes hafwa ett tungt utseende och wara allt för hög, tyckes dess sammansättning dock trotsa sjelfwa tidens allhärjande magt.

Norra strömgrenens längd, eller sjelfwa strömfåran, är ungefär 470 alnar ifrån Rosenbad ned till fordna Arsenalen, eller den nu mera genom wädelid afbrända Dramatiska Theatern, och bredden, hwarfwär nya bron går, inemot 60 alnar. Bron såges nu wara omkring 180 till 190 alnar lång.

Stränderna wid strömmen äro till största delen inneslutna af huggen sten, så långt quaien (strandbyggnaden) sträcker sig, som, i gemenskap med nya brobyggnaden, blifwit utrymda.

Norrströms södra gren, eller strömfåra, är, ifrån Lilla Mynthuset till nedanom det ställe, der fordna kongl. wedgården varit, af omkring 600 alnars längd.

Bredden, der nya bron med ett hwalf ifrån flottet till Helgeandsholmen går fram, är ungefär 30 alnar.

Endast den norra af dessa strömgrenar nyttjas nu mera till båt-fart, och tjénar endast slusen i Edderström till communication för seglande farkoster mellan Mälaren och Salsjöbn.

5 Capitlet.

Om Torg och Brunnar på Norrmalm.

1. §.

Norrmalmstorg kallades i äldre tider Malmtorget. Nu heter det Gustaf Adolfs Torg, der Gustaf II Adolfs bildstod står upprest.

Då Brunkeberg fordom sträckte sig ned till Norrström, har så wäl en bequamligare wäg till och från staden, som nödigt utrymme utanför stadsporten, allt ifrån stadens anläggning fordrat, att här, wid bergets fot, bereda en någorlunda jemn, fastän inkränkt plan, som, ehuru då ej ännu till ett torg, likwäl, sedan den småningom mer och mer blifwit utwidgad, och malmen bebyggd, omsider dertill blifwit inkrättad och nyttjad.

På de äldsta planchartor öfwer Stockholm, i medlet af 16:de århundradet, är då ännu ej något ordentligt torg ut-

mårft, utan föreställes platsen derå såsom oordentligt bebyggd, med några tvärgator ned till strömmen. Vid malmens reglering i Drott. Christinas tid, har torget förmodligen först blifwit afmått och i sednare tider ytterligare planerad, såsom här nedansföre vidare förmåles.

Att öftra trakten omkring Malmtorget, 1634, varit med trähus bebyggd, intages af Kongl. Regeringens protokoll för d. 31 Dec. s. å., då resolveradt blef, att de, som hade tomter ifrån Swante Baners hus till Malmtorget, skulle, på bågge sidor om gatan, bygga stenhus, eller upplåta dem åt andra, som det göra wille. Den sedermera på 1630-talet verkställda gård- och gatu-refning, samt malmens återuppbyggande efter 1640 års eldswåda, har troligen gifwit torget ett förnyadt skick och utseende.

Till utwidgande af norra förstadens torg, och till handens förskande och beqwämlighet, skänktes staden 1647, af Drott. Christina, en kronans, öfver om torget, belägen tomt, hållandes i längden, norr och söder, 100 alnar från den långa tvärgatan ned till Norrström, men i bredden, öfver ut ifrån torget, 70 alnar, både uppe wid gatan och nedantill wid strömmen, till en fast och oryggelig egendom, att gagna och behålla i ewerdliga tider *).

Wid den år 1775 gjorda grundgräfning, för R. Gustaf Adolfs ärestod, fanns, 8 alnar under då warande torgbrynet, en murad spis och eldstad, jemte flera qwarleswor af påfningar deromkring, hwilket tyktes utwisa, att stranden fordom varit å detta ställe; äfvensom en sednare gjord gatuläggning der träffades, liggande till 3 alnars djup under då warande torgyta. Likaledes fanns, 1796, wid anläggandet af torgets öftra del, norr om piedestalen, en gatuläggning, 1 å 2 alnar under då warande torgbrynet; hwaraf kan slutas, att detta torg fordom haft en ganska brant sluttning ifrån Brunkeberg till strömmen; att, som wägen ifrån öfver till wester gått fram längs utmed stranden, allt efter som träbroarne mellan staden och Norrmalm, för beqwämligare fart, blifwit högre upplagda, wägen och blifwit påfyllt, tilldess platsen fått den jeunnare sluttning, densamma nu eger, som ändock gör en doering af 3 alnar från Regeringsgatan till nedanom statuen **).

Sedan, i våra tider, inwid torget blifwit uppförda kostbara palatser och byggnader, som dels äro och dels blifwa

*) Lypn. Br. d. 18 Febr. 1647.

***) Meddeladt af R. Arkitekt. och Profes. Palmstedt.

ferskildt beskifna, och Operahuset, wid des uppbyggande, fått sitt låge 14 alnar längre fram på torget, till vinnande af ett lika afstånd ifrån N. Gust. Adolfs statue, som Prinsessans palats derifrån har, samt en bättre proportion mellan torgets längd och bredd, så, i anseende till en råtare strandbyggnad och efter afbrändandet af smärre hus nere wid strömmen, torde detta torg nu kunna anses för det första och vackraste i Stockholm, serdeles som des låge wid strömmen är midt emot norra facaden af Kongl. slottet.

Den högtid, som, 1778, af Stockholms Borgerskap gafs åt menigheten, lemnade efter sig en sorglig och ryslig äminnelse, då der, i trångsetn, många menniskolif uppoffrades, hwilkas antal uppgafs till 64 personer *).

En säson war af bräder uppslagen på Norrmalmstorg, af 80 alnars längd, framför Castenhof och Lepelska huset, med framsidan åt slottet, hwarå syntes en transparent, som föreställde stadens glädje öfwer Kronprinsens födelse, med dessa ord: Amor urbis et orbis (Stadens och werldens kärlek).

Torget war, efter de i koppar stuckna och utgifna charitor, inän förenämnda reglering skedde i anseende till Gustaf Adolfs ärestod, en aflång sprtant, hållande i längden ungefär 190 och i bredden, från strömmen till husen å norra sidan, 120 alnar, som således utgjorde omkring 22,800 quadrat alnar.

Enligt Kongl. Br. d. 23 September 1663, skulle detta torg ej få brukas till rättarplats, utan komme Hörtorget eller något annat tjenligt ställe dertill wid tillfälle att utses och nyttjas. Sedermera är och förbjudet, att på detta torg, till utbiudande eller affäta, hålla några slags waror, tillverkningar och afwel, af allmogon eller stadens invånare (Sfw. Sätthåll. Limb. Rungbr. d. 10 Aug. 1797).

Den handel, som med landtmannen här förut varit nyttjad, har, i sednare tider, till andra torg och platser blifwit flyttad, afwen som åkare, för ansändigheten full, blifwit härifrån afwista, att med sina fåror och åkdon hålla på ett mera passande ställe, till deras tjenst, som dem anlita.

2. S.

Hörtorget har, 1640, blifwit skildt från Middare- eller Rännarebanan, medelst en mur, der, år 1781, å Banans norra, eller hela Hörtorgssidan, innehållande i längden 106

*) Jar. Tidn. 1779, No 2.

alnar, en byggnad af sten för Konungens resewagnar uppfördes.

3 norr från torget löper Hölländaregatan; i sydsödra hörnet leder Örgatan till Örtorget, och midt emot, i sydväst, är communication med Drottninggatan.

Östra och västra Männarebangatorna löpa öfver fram till torgets södra sida.

Detta torg blef förmodligen på 1640:talet utmärkt och anlagdt.

Efter Tillaei afmätning, är det en likfödig fyrkant af 135 alnars bredd och längd, innehållande således 18,225 quadrat alnar. För Norrmalm är detta det första handels-torg, dit allmogon norr ifrån förer sina waror till salu. Tillförsefn af hå torde hafwa gifwit torget dess namn. Någon gång hafwa delinquenter derstädes undergått äddmdt lifs-straff.

Utom i nordvästra hörnet, der en gata, för att swara emot den i nordöstra hörnet, i sednare tider blifwit bypstad och fått namn af Nya Hötorgsgränden, är torget på trenne sidor omgifwet med stenhusbyggnader, och den södra, som förr berödr är, med wagnshus af sten. På torget är ett fyruthus uppfördt, och brandwachten för Norrmalm har här sitt samlingsställe och corps de garde i ett hus på östra sidan, emot hyra.

3. §.

Packartorget är beläget wid Ladugårdslands- eller Packartorgsöfwiken, som i äldre tider gått ända upp till Lilla Trädgårdsgatan på ena sidan, samt till gamla Ladugårdslandsbron, på den andra.

Det kallades öfver Packarebanan, der all salt fisk, strömming m. m. skulle ompackas. Då här i sednare tider ännu war hann och lastageplats, war stranden ordentligen och i en rät linea utpälad samt med bro och hamnbrygga försedd, men är nu mera igensyllad och fylles årligen, så att den till skutors och båtars anläggande är nästan alldeles otillgänglig och obrukbar. Torget är, ifrån stadens materialbod till stranden, ungefär 120, och imellan husen 110 alnar.

Till detta torg har fordom sjöledes mycken tillförsel stett, till betydlig förmon för östra delen af Norrmalm. Den från Regeringsgatan hitlöpande gata heter deraf ännu Hammagatan, och af den fisk, som med båtar och sumpar hufördes och försälldes, har torget fordom äfwen blifwit kalladt Siftorget. På norra och södra sidan äro här några min-

dre stenhus; på den westra förenämnde materialbob, med många brädlappar och listwerk utstrad, men utan prydnad för torget, och på den östra några träboddar och ett plank, bakom hwilket är en samling af allehanda osnyggheter, som äfwen måst bidraga till wikens igenfyllande.

I flagomål 1743, af Ladugårdslands invånare, beröfwer, att hamnen igenfylldes, anfördes då redan, att en wedbåt knappt kunde wid Packartorget anläggas.

Hit flyttades, år 1776, från Stortorget, en straff- och skampåle, med en öfwerst stående, af bronze giuten bit; men dessa straffredskap äro nu förflyttade till Tråsktorget, såsom ett aflågsnare ställe. Man har om bilden, Kopparmatte kallad, den berättelse: att en Tyff Borgmästare i Stockholm, som bestyrt om des förfärdigande i Lübeck, skall hafwa låtit modellera den i lifbet med en sin ämbetsbroder, till hwilken han hade mycken fiendskap, samt att flere af samma Tyffa Borgmästares afkomlingar sedermera, för begångna brott, wid samma påle blifwit afstraffade; hwilket ansågs såsom ett bewis af wedergällningsrätten.

Allmogon, som inkommer till staden för att skutsa, har på detta torg sitt tillhåll eller hållstuga.

4. §.

Röda-Bod-torget, eller Röda Bodarne, en plan wid Mälarens strand och nya Kungsholmsbrogatan, är på Tillaei charta utmärkt endast såsom en lastageplats, men kallas i de fastebref, Magistraten utfärdar, Röda-Bod-torget, som före 1757 varit fibrer, inän Directeuren Meijer, wid det inköpte Bjellesta husets reparation, fick tillstånd, att uppbraga des hustomts linea jemnt med Fredsgatu-linien, wid den så kallade Stadsbrygghus-lastageplatsen (Kongl. Br. d. 21 Febr. 1760). Den platsen kallades då den nya last-platsen, till en skilnad från den gamla, eller Röda Bodarne lastplats wid nya Kungsholmsbrogatan. Wid denna lastageplats hamna de uppifrån Mälaren ankommande skutor och båtar med hå och andra landtmännas waror. Äfwen lägga många fartyg dit, som gå genom Söderluss med wed och andra förnödenheter, till transportens lättande för dem, som bo på westra sidan af Norrmalm.

Wid detta torg är det fordna Meyerska, nu Akademien för de Fria Konsterna, hus, en del af det Grefliga Bondeska och det Hildebrandska, som, från Drottninggatan, intaga hela bredden af kvarteret, samt Barnförlossningshuset,

fet, hwartill inköptes Gr. Löwenhjelm's hus, som war uppbyggdt af handlanden Burmeister, på gamla Bryggbus-tomten.

5. §.

Jakobs Torg, litet och oformligt, har sitt namn af den derwid liggande St. Jakobs kyrka, som intager torgets ena sida. Här sammanslöta flere gator, såsom från Gustaf Adolfs Torg, Trädgårdsgatan, från Blasibolmen, och från hamnen wid Gamla Arsenalen (Dramatiska Theaterhuset), en gränd mellan Theaterhuset och Operahuset. På detta torg hålles en liten marknad, alla Onsdagar och Lördagar, af stadens trädgårdsmästare, som hitföra grönsaker.

6. §.

Carl XIII:s torg. Den plats, hwarest Kungsträdgården på Norrmalm, ligger om St. Jakobs kyrka, varit anlaggd wid Närkeström och foten af Brunkeberg, undergick, i synnerhet under högtfälig K. Carl XIII:s regeringstid, en total förändring, då allt, hwad som utmärkte en trädgård, blef undanröjdt, platsen planerad och gruslaggd, samt alla murar borttagna. I stället blefwo, på östra sidan, stenpelare anbragta, sammanbundna med jernkedjor, och hela södra sidan lemnades öppen. Detta således tillredda torg, innehållande i längden omkring 600 alnar, samt i största bredden öfver 190 alnar, blef, genom Kongl. Br. d. 26 Mars 1822, tillagdt namn af Carl XIII:s torg. Men — den fordna Kungsträdgården må icke desto mindre här få sin beskrifning.

Platsen har i fordna tider, åtminstone på 1430:talet, varit en Konungens fålgård. En stor del af St. Jakobs kyrkogård lades dertill 1454, då Carl Knutson gaf Jakobs församling wedertag i en del af St. Jörans capellgård och tomt, till begravningsplats *). Gustaf I begynte sätta sina trädgårdar i stånd och införskref dertill en Hans Friese, som förseddes med fullmägt, af d. 1 Aug. 1545 **). K. Erik XIV upprättade ett contract på latiniska språket, dat. Kungsbro d. 14 Dec. 1565, med en Fransman Jean Alard, om ifrågavarande trädgårds inrättande, och, genom öppet bref från Dalarhann d. 2 Juli 1573, öfwerlemnade

*) Vång, de monte Brunconis, p. 73.

***) Dalin, Sw. K. Histor. 3 Del. p. 408.

K. Johan III trädgården till denna Allard, att han der skulle plantera allehanda slags utländska träd och örter, samt alla årstider, till Konungens behof, aflenna flera goda frukter och grönsaker. I handlingarne finnes, såsom något märkeligt, anteckadt, att, år 1616, skickades till Enkedrottningen Christina, K. Gustaf Adolphi moder, meloner, som woro werta i Kungsträdgården. K. Gustaf Adolph förordnade en trädgårdsmästare, 1619, för sina trädgårdar på Norrmalm och Lustholmen, så wäl som på flottet och altanerna *). En Gabriel König war, 1629, Konungens Gartner eller trädgårdsmästare. Att det, till en del i selska Kungsträdgården belägna, Kongl. LandtmätariContoret i sin brian varit bygd till ett lusthus, der Drott. Christina skall tillbragt flera roliga och nöjda stunder, är en allmänt trodd berättelse, fastän den med handlingar och vittnesbörd här ej kan bestyrkas.

I K. Carl XI:s tid, då gamla TrädgårdsIntendenten J. Hårleman hade uppsigt för trädgården, fick den ett mer stadadt utseende. Genom bref till StatsContoret, d. 17 Mars 1693, förordnade Konungen om en wattenkonsts inrättande i Kungsträdgården, hwilken inrättning året derpå 1694 gick i verkställighet. Wattenkonsten war midt i trädgården; men ett wattenfrång, som leddes från Träskstån, kunde ej sprida mycket uppriffande ångor till deras wällust, som här sökte att få andas frisk luft. I wattenkonstens ställe anlades en grön plan, der K. Fredrik den Förstes brösbild i marmor, omgifwen af blomstervaser, någon tid gaf trädgården verklig prydnad. Ett orangerie (blomstehus) upphygades härstädes, som, efter den af Kgl. Maj:it, d. 27 Juli 1762, gillade dessein, kostade 20,764 dal. fyrmt.

År 1796, fick berörde Kongl. Lustträdgård ett nytt utseende och inrättning, för att göra den mera bryen både för solens strålar och de uppriffande windarne. En del fibrer skuggrika träd, tillika med der warande wackra bosquéeer, afstödes, statet omkring orangeriet bortogs, stennuren omkring hundra sidan af trädgården gjordes lägre, gröna fält anlades, orangeriwerterna bortflyttades, och huset inreddes till en danssal eller så kallad Bauxhall, till förmon för lustgardets barnhus.

Utom några äldre, i fyra linier på hwardera af östra och westra sidorna, quarstående fibrer skuggrika träd, sin-

*) Registr. 1619.

nes på denna till torg förvandlade Skungstrådgård, upprest
S. Carl XIII:s kostbara bildstod.

7. §.

Oyrtorget är en liten trekantig sluttande plats, imellan Malmstilsnads- och Regeringsgatorna och kan snarare anses såsom en vändningsplats, än ett torg.

8. §.

Trästtorget, wid Trästkrännilen, är snedt, trängt och oordentligt på allt sätt.

Tomten, som 1768 blef upplåten åt Advocatskicalen Nisberg, imellan Trästgatan och lilla Dwarngränden, mot tomtdren, 10 dal. silfvermt., med villkor att utlägga densamma, när så behöfdes, war, efter Nisbergs ödd, af arfwingarne förskild till Pachtuskarlen Holmberg, för 1500 rd. Sveriges Ståthåll. hemställd, 1789, om icke denna tomt måtte af staden inlösas och till torg utläggas, hwilket bifölls d. 22 Jan. 1790. Den innehöll i längden, å westra sidan, 155½ alnar, å den östra 53, och i bredden ått norr 23½ samt i söder 54½ alnar. Denna sumpiga och fula plats har dock erhållit sin egen märkwärdighet, sedan den så kallade Käken eller Kam-pålen blef ditslyttad från Pachtortorget.

9. §.

Brunkebergstorget kallas den plan, der siffa lemnningen af Brunkeberg, för några år sedan, blef afsejd. År ett ganska rymligt torg. Der är en brunn anlaggd och en gata bypnad, till communication med Malmstorgs- och Malmstilsnads-gatorna. Wästra stenhus äro och redan inwid torget uppförda.

10. §.

Inan man omtalar de allmänna brunnen på Norrmalm, må något nännas om en af Baron Neuterholm, med flera i compaguie, gjord inrättning, som på 1750:talet privilegierades med uteslutande rättighet, att förse Stockholms stad med Wårby watten, emot lindrig betalning för hwarje kanna. På Wårby säters egor, 5 fjerdedels mil från Stockholm, wid det, intill allmänna wägen ått Fittja, be-

lägna wårds hus, Snickarekrogen kalladt, dit man och sjo-
 dedes kan komma, är ett ställe, der, i klart språng, det fri-
 ssa och nästan iskalla watten kommer utur en med höga
 granar bewert sandbade, och hwarest, i källans aflorpsdife,
 de mörkgröna höga alträden fröjda sig och trifwas. Hela
 anstalten är en i backen insatt ränna eller genomborrad stoc,
 hwarigenom det klara watten löper, till 24 stöp och 1 quar-
 ter i minuten. Det håller litet saltpeter, knappt märkligt
 koksalt och leraktig jord. Eger första rummet af alla de
 watten, som nyttjas i Stockholm. Dernäst är Norrsirbuns
 watten, som tages på södra sidan om kongl. stallet wid
 sälla wäder och sydost wind, hållandes koksalt, söga eller in-
 tet jern *). Detta sirbunwatten nyttjas mycket af Norr-
 malms invånare, hwarföre pumpar till wattenuppfordrin-
 gen äro inrättade, så wäl wid norra ändan af stora gatan
 åt Helgeandsholmen, som wid strandbyggnaden nedanför D-
 perahuset.

11. §.

Brunnen på Brunkebergstorget, af 26 alnars djup,
 blef, genom SverStåthållaren Modées anbefallda werksam-
 ma anstalter, färdig, inom andra året, 1795. Den har 4
 pumpar och en rymlig öfwerbyggnad af sten. Wattnets
 halt är obekant; men det nyttjas mycket, såsom ibland de
 bästse på Norrmalm.

12. §.

Brunnen på Håtorget har en pump under ett trätak.
 Wattnet håller saltpeter, koksalt och litet jern. Klassificeras
 af Professor Bergius ibland de mindre helsofamma.

13. §.

Fabriksbrunnen, belägen på Alla gårdens wid Stora
 Barnhuset, håller phlogiston, saltpeter, litet koksalt, mycket
 kalk och helt litet jern. Anses för alldeles odugligt.

14 §.

En brunn är öfwen på Örtorget, med sin huf och pump.
 Wattnet räknas bland de mindre helsofamma.

*) Prof. Bergii Afhandl. om Stockholms brunnar med deras
 prof. Wetensk. Akad. Handl. 1759, 20 Del.

15 §.

På Norrmalm finnas i öfrigt mångfaldiga enskilda brunnar, i synnerhet å ställen, der näring idkas, och hwar-est fordras ständig tillgång på watten. Dess halt torde dock ej vara pröfwad och godkänd, som likwäl är ett bunt ämne för en uppmärksam police. Helsingbrunnarne warda längre fram särskildt beskrifna.

6. Capitlet.

Om Kyrkorna.

1. §.

St. Clara kyrka, åter uppbyggd efter reformationen, är ett hedrande monument af K. Johan III:s friskostighet. Doctor Nordberg, i sin beskrifning derom, förmålar, att den, på Konungens egen befohning, från grunden uppfördes 1572, om icke till det anseende, den nu har, dock så, att byggnaden blef, i alla dertill hörande delar, fullbordad.

Mesenius, i sin *Scandia*, säger: att sådant skett 1576. Dessa olika årtal skulle kunna utmärka tiden, som denna ansenliga kyrkobyggnad fordrat, om icke Nordberg, i sitt *Clara Minne*, på ett annat ställe, p. 179, tydligt sagt, att kyrkan war färdig 1572.

Hela norra malmen, på ömse sidor om det då för tiden höga Brunkeberg, utgjorde en församling, som gemensamt höll sig till St. Clara kyrka, allt till år 1643, då allt, hwad som låg öster om Brunkeberg, lades till den då färdigblifna Jakobs kyrka. Derwid bör dock märkas, att westra delen af malmen, eller Clara tracten, icke sträckte sig längre upp, än till Barnhuset, der tullporten då war, samt att Norrmalm den tiden war söga bebyggd, mot hwad den blef ifrån K. Gustaf Adolphi's tid, och intill 18:de århundradet.

§ Valmskildiska samlingarne, om församlingarnes belägen på norr, finnes denna anteckning: St. Clara på södra och westra sidan med Mälaren omgifwen, på norra med Kammarkaregatan, på östra med den Nya Gatan. St. Jakob på westra sidan med Nya Gatan, på norra sidan med Kammarkaregatan och yttre stenvuren på Brunkebergs (St. Jörans) kyrkogård, på östra med rännilen af Tråfket och ett stycke af Ladugårdswiken, på södra med watt-

net omkring Blasöholmen och Holmskyrkoöholmen (hvilken med St. Jakob är begripen) och allt in till Norrbro. Ladugårdslandet på västra och södra sidan med rånnilen, som kommer från Träsket, så ock med Ladugårdswiken. På norra sidan med yttersta planket på kronans Humlegård. På östra sidan med slaketet, som göras skall.

Den nya församlingen på Norrmalm: på södra sidan Kammatregatan; på västra slaketet, som gränisar mot Ribsisrands egor; på norra, Brunswiken och Stallmästaregårdens egor; på östra, slaketet, som skall göras och gränisar till kronans stora Durgård. Om Selgeandshomen skall läggas till staden, såsom Middarholmen, eller, som nu är, att östra sidan börer till Jakob och västra till Clara, är på afritningen icke annärkt.

St. Clara kyrka, anlagd på ruinerna af det gamla klostret, är inom murarne 93 $\frac{1}{2}$ alnar lång, 23 alnar bred, fors kyrkan från norra till södra dörren 49 alnar lång, och bredden inom murarne 11 $\frac{1}{2}$ alnar, samt kyrkans höjd från hwalfwet till golfwet 20 $\frac{1}{2}$ alnar. Det gamla spetsiga tornet war 166 alnar högt.

Det gamla kopypartaket, som blef påslaget 1647, skall hafwa wägt 122 steypund, 18 löspund, 3 marker. Dertill skänkte Drott. Christina 600 daler swenskt silfwermynt, som i räkningarne blifwit upptaget till 1500 daler krypt.

Till tornets teckning, hwartill åtgått 45 steypund 6 lösp. 17 marker kopyar, skänktes, under K. Gustaf Adolphi frånworo, d. 18 Febr. 1632, så mycket dana-ars, som i norra förstaden kunde uppspanas och efter laga dom försälla. Detsamma skulle förstås om tredje penningen, som af riket ärfwes; hwilket allt skulle, i kyrkoben, med sina omständigheter antecknas, och derå god räkning hållas.

Här torde det förskräckliga åskwäder böra ihogkommas, som timade d. 14 Maj 1723, mellan 11 och 12 om natten, och ej allenast satte eld i Jakobs kyrkotorn, i Spångga, Brännkyrka och Solna kyrkor, utan ock wid St. Clara brände trälisten eller bjelken, som war under främsta tornet på norra sidan och brann öfwer 2:ne timmar, dock utan någon widare wåda för kyrkan.

Angående urverket, som uppsattes i tornet 1696, anmärkes, att det då war det enda i alla Stockholms kyrkor, som slog fjerdedelns timmar. Ett sådant werk war likwäl på Kongl. flottet i tornet Tre Kronor, som afbrann 1697.

Den minsta flokan i Clara torn lærer hafwa warit ett gammalt krigsbytte, som de derå öfwer allt tecknade Ryss

sta bokstäfver synes utmärka. När, eller huru hon kommit till Clara kyrka, är ej bekant.

Om de förändringar och förbättringar, som tid efter annan skett, i anseende till kyrkans inandöme, nämligen: wapenhusets borttagande, 1649, och läktares inråttande i stället; portalen wid westra ingången till kyrkan, som blifwit skänkt af Kongl. Secreteraren Kempenschöld; predikstolens flyttning till norra sidan; nya altarets uppfästande, 1658, skänkt af rådmän Dlof Larsson; de insatta nya fensstren 1722; Magistratens i norra förstaden och kyrkoföreländarnes, 1633, gjorda försättning, angående bänkrummen; det nya orgelverket af Ehemneger, förfärdigadt 1651; och de till prydnad å kyrkans väggar upphängda mångfalldiga wapen och grafskrifter — är, sedan en håstig wäldel öfvergått detta tempel, minnet förwaradt i den östa nämnda St. Clara beskrifning, med det mera, som denna kyrka kan angå.

Man kan, hwad de sijnämnda prydnader och monumenter beträffar, ej underlåta att än ytterligare påminna, då man så ofta under dem läser: här hwilar begrafven m. m. — huru det en gång, i en upplyst tid, skulle blifwa en förnöjelse och seger öfwer den hittills rådande tankan och högfärden, att aldrig behöfwa läsa sådant i de helgade, endast till den Högstes ära och Gudstjensens begående, inwigda boningar, der de lefwande ej horde af de döda beswäras.

År 1624, blef hela kyrkogården instängd med mur. Å öster äro twänne kyrkoportar, uppbbyggda 1668 och 1669, på måster Gudm. Dyks bekostnad. Den södra porten har blifwit skänkt af K. Carl XI, såsom brefwet till Öfverståthållaren Clas Rålamb, af d. 11 Aug. 1675, intygar.

En gård på westra malmen, litet utanför Ryswenåben, köptes och tillegnades St. Clara kyrka, till församlingens presbigård år 1597 (Ådreb. i RiksArchivet).

År 1679, är kyrkoherdehuset uppbbyggt i södra hörnet på kyrkogården, och ett nytt skolehus af sten i westra hörnet.

Ibland församlingens kyrkoherdar will man här nämna Haquinus Olai, såsom den första Lutheriska pastor wid St. Clara, sedan nya kyrkan, 1572, blifwit uppbbyggd.

Han Fall varit en ifrig antiturgist; Ericus Erici Helsingius, som underskrefwit Upsala mbetes beslut, såsom Herzig Carls andra Hofpredikant; Henrik Dypovacus, hwilken wid den första promotionen, som skedde i Upsala d. 22 Jan. 1600, blef magister; Petrus Erici Roslagius, som 1624 blef tillika pastor i Bromma och, 1632, förordnades att wa-

ra corrector typographorum, eller att hafwa infcende på allt hwad som trycktes i Stockholm; Stephanus Gallius, som 1647, efter det han predikat i Bromma, hwilken församling då lydde under Clara, påföljande Onsdag, d. 8 Sept., sjöwägen st. le hemresa, tillfika med 2:ne sina barn, men drunknade på Ulfsundastjärden, genom båtens öfwerändakastande af en wäderilning; Sam. W. Hammarinus, pastor 1647, tog afsked ifrån församlingen 1663 och ledde sedan för sig sjelf 1½ år, innan han afled, och af hwilken härstammar ätten Hammarfelt och Hammarberg; Samuel Brast, kyrkoherde i Clara 1663, då Bromma socken skildes från detta pastorat och lades under Riddarholmen, och är det han, som skrifwit några Swenska komedier, med rim, såsom Förlorade Sonen, Mars Germanicus, m. fl.; Johan Terrierus blef biskop i Åbo 1658, öfwerfåg, tillfika med ärkebiskopen Lenaeus, gamla kyrko-ordningen, 1659, råkade, år 1665, i någon twist med Doctor Cnewald Swenonius, som war theol. professor primarius i Åbo, och blef då kallad till Stockholm, der han förordnades till kyrkoherde i Riddarholmen och 1669 flyttades till Clara, blef biskop i Linköping, 1672, och dog 1678; Olaus Bergius war Baron Clas Rålamb följaktig på ambassaden till Turkiet, idkade i Konstantinopel orientalska språken, blef, 1668, pastor i Riddarholmen, men tillträdde aldrig ämbetet, utan förblef hofpredikant till 1672, då han utnämndes till kyrkoherde i Clara, kallades wäl till biskop i Strängnäs, men blef qwar wid Clara till sin död, år 1692; Simon Fogaeus, känd för sin bok om krig, under titel af Carla-Segerfödd; Doctor Dan. Nordlind, hofpredikant 1701, antagen 1706 till informator för S. A. Högghet Hertig Carl Fredrik af Holstein, 1710 pastor i Riddarholmen, och 1711 i Clara, blef 1717 super-intendent i Carlstad, och 1718 biskop i Strängnäs; Doctor Jöran Nordberg, 1707 Hofpredikant, 1709 fången i slaget wid Pultawa, återkom till Sverige 1715, kallades till S. Carl XII, wid hans ankomst till Östad, och blef 1717 kyrkoherde i Clara. Han är, utom andra arbeten, namnkunnig för sin historia öfwer S. Carl XII och har desutom wid Clara Minne påstätt sitt eget. Vidare blifwer, om denna församlings pastorer, i det följande något nämndt.

Härwid kan, såsom något sällsynt, tilläggas, att klosteraren Olof Pederfson Osenii enka, efter denna sin aflidna man, sedan blifwit gift med fem efter hwarandra warande klosterare wid St. Clara kyrka. En af hennes söner, Erik Wessenius, gaf sig i kloster i Litthauen.

Med få ord må här äfwen nämnas, att en Fransman, som varit i Stockholm 1739, anmärkte, att han i St. Clara sett en spögubbe, som, under predikan, med sin långa kåpp uppväckt de sörwände *). Detta beynnerliga bruk är dock nu mer alldeles aflagdt.

Den olyckliga wädeliden, som, d. 8 Juni 1751, lade en stor del af Norrmalm, i synnerhet dess westra del, i aska, öfvergick äfwen denna kyrka. Det höga frestliga tornet fattade eld, nedföll samt spridde wåda och försträckelse widt omkring.

Koppartaket uppsmälte, altare, predikstol, minneswårdar, till och med de öddas ben i grafwarne, förtärdes af lågorna. Kyrkoherdehuset, scholan och det nyss förut tillreda fattighuset delade ett lika öde.

Kyrkoherden Doctor Troilius, som redan d. 23 April f. å. war utnämnd till biskop i Westeraås och sedan Swenska kyrkans ärkebiskop 1764, hade all nitisk omsorg och spard, att så kyrkan från sitt ödesmål åter upprättad, innan han lemnade en sörsamling, der han römt så många prof af tillgifwenhet och wänskap.

På hans underdåniga anhållan bewilljades, att den afbrända torn- och tak-kopparen singe sörnyttas till slantar, till en god hjelp wid byggnaden. En stambok fick äfwen kringbåras, till friwilliga gåfwores insamlande, enligt Kongl. Resol. d. 22 Jan. 1752. Arbetet företogs 14 dagar efter branden, och det med den drift, att kyrkan, i det mesta sörnyad och iståndsatt, blef, Påskdagen 1753, af Ärkebiskopen Doctor Henrik Benzelius, å nyo till allmän Guds-tjensts hållande helgad och inwigd.

Det nu warande utseende är i kopyar sucket af Hof-intendenten Rehn, ehuru tornet ej blifwit bygdt efter Baron Hårlemans ritning, som det å kopyarsucket föreställes. Nya orgelverket inwigdes d. 30 April 1761. Det består af 40 stämmor, af hwilka den första, eller contra-basun, är 32 fot hög. Det är sörfärdigadt af Directeurerna Gren och Stråle, som derför, efter contract, erhållit 32,000 daler trymt. Ritningen dertill är sörfattad af Baron Adelerantz.

Det har blifwit skänkt till kyrkan af aflidne Byggaren Swen Swensson Ros' enka, Elisabeth Rosina Hjör, som, d. 5 Nov. 1753, sedan några bispositioner blifwit verkställda och utbetalda, testamenterade hälften af sin egendom, att användas till ett orgelwerk i St. Clara kyrka, och den

*) Tableau de Paris. Amsterd. 1782, Tom. 2, p. 192.

andra hälften till Clara och Mai församlingars fattighus. Efter hennes dödd, d. 13 Juli 1756, inflöt till förenämnde behof in alles 74,000 daler fyrmt., till delning mellan kyrkan och fattighuset (Sw. Mercur. Maj 1761, p. 749).

Inscriptionen på den nya storklockan är författad af Camellihäradet Berch.

Nya altaret, som invigdes första söndagen i Adventet 1790, är ett af de vackraste i Stockholm och förtjenar en nogare beskrifning *). Colonner och pilastrar af Korinthiska ordningen äro å ömse sidor om altaret uppfria på en brun Swenskt marmorgrund. Colonnerna, med sin öfverbyggnad, äro af Italienskt mångfärgad marmor, capitåler och baser förgyllda. Öfwanpå högra colonnen hwilar en symboliskt grupe af Förbundets aik, lagens tafvor och röfsefaret, warandes en teckning af Gamla Testamentet. På den andra colonnen är uppställd en grupe, att beteckna Nya Testamentet, genom en tillfuten och en öppen bok, som betydter Evangelium, der öfwanpå synes kalken med oblater jemte ar och drufwor, bilder af nattwarden. Bakom detta wisar sig ett kors, hwars twärträ är omlagdt med ett svepplinne; betecknande, att, som Medlaren burit våra synder på sin lefamen upp på korset, har han och dem lifasom med sig i graswen tagit, att skilja menniskan ifrån synden. Öfwerst är en med strålar, Swar och ånglahufwuden omgifwen sol, hwars innersta del utrylies af ett med Jehovah tecknadt fenster. Der strålarne stadna, tager altartafeln wid, målad på duk i olsefärg och föreställande Frälsarens nedtagande af korset. Nådskäppen Joseph af Arimathea, biträdd af dess betjenter, synes öfwan wid korset, underhållande Frälsarens döda kropp, som med ett linkläde nedfänktes till marken, hwarest den emottages af lärjungen Johannes, som omfattar dess fötter. Under och närmast korset, står Jesu moder i en djup bedröfwelse, med hårdt sammanknäppta händer — längre fram Maria Magdalena på knä, med utslagna armar och tårfulla ögon. Törnetronan, spikarne och öfwerkriften ligga nederst, strödda kring marken. Wid foten af colonnerna, på sidorna af altarbordet, stå twänne ånglar i en ställning, som tolkar det heligaste tillbedjande. Det är redan något nämndt, att öfstra delen af malinen, eller St. Jakobs församling, i öfstran hört under St. Clara, äfwenfom att Dromma secken warit såsom annex derunder, i kyrkoherdarne Petr. Erici, Stephani

*) Doctor Aspelmunds tal wid altarets invigande. Stockh. 1791; 8:o.

Gallii och Hammarini tid, eller ifrån 1624 till 1663. Huru och när Kungsholmen stildes derifrån, är ofwansföre, angående Kungsholmen, förmåddt, och om St. Dlofs, eller nu mera Adolph Fredriks församlings afföndrande från moderskyrkan, anföres i beskrifningen om Adolph Fredrik.

I slället för de i wärdelden förtorade pyrdnader, har kyrkan fått ättilliga nya monumenter, såsom framme i choret öfwer Meijerska släkten; öfwer General Siegroth, uppsatt i hans lifstid, och längre ned i kyrkan öfwer StatsSecreteteraren Segercrona, Presidenten Ridderstolpe, Amiralen Ankarcrantz, HofIntendenten Nehns fru, m. fl. På kyrkogården anmärkes, wid södra porten, Kejsersliga Riiks HofRådet och Presidenten von Antivaris graf, prydd med desß wapen.

2. §.

Angående St. Dlofs Capell, nu warande Adolph Fredriks kyrka, är följande att märka:

På gjord underdånig ansöknig af St. Clara församling, att så uppsätta ett träcapell på kyrkogården, mellan Barnhuset och Berget (Brunkeberg), eftersom samma kyrkogård, för många år tillbaka, i R. Rådet och öfwerStåbåt-laren Flemings tid, blifwit laggd under Clara kyrka, och planket deromkring, af kyrkans medel, underhållet, såsom och en stor del af de döda i församlingen der blifwit begrafna, och desutom samma plats förnimmes, efter nya fördelningen, ligga till Clara — willjandes, i händelse af nådig tillåtelse dertill, låta upprätta ett capell, der predikanten med församlingen, wid begrafningar, kunde hafwa någon bättre beswämlichkeit, samt Clara kyrka någon inkomst för lågerskållen, emedan församlingen, genom de då nyligen inrättade och nästgränsande 2:ne församlingar på Kungsholmen och på Berget, wore så inneslängd, att den sig aldrig mer kunde utwidga och för medelbesbet sin kyrka ej heller widmagthålla — bewilljade R. Carl XI, genom bypet bref den 11 Juli 1673, att Clara församling måtte få låta uppsätta ett träcapell, som sedan ewerdeligen under densamma skulle fbrblifwa, hwartil och någon hjelp af andra församlingar sökas skulle.

Af detta kongl. bref finner man, i Clara Minne, de följder wara dragna, att Stora Barnhuset, som ännu icke war byggt 1634, då Dlofs kyrkogård lades under Clara och båg-nades för desß medel, är till ingen del egare af samma kyrkogård; hwarjemte, och i fall fråga någonsin, såsom 1690 stett, mera skulle wäckas, att lägga någon trakt af St Clara

eller Dlofs församling under Barnhuskyrkan, den saken till-
 ka borde antas såsom afgjord; äfvensom att St. Dlofs Ca-
 pell, hvarunder församlingen twifwelsutan begripes, ewerdes-
 ligen lyder och skall förblifwa under St. Clara församling.

Capellbyggnaden företogs år 1673, och allt det, som
 hörde till sjetwa stoninen, war wid April månads slut 1674
 färdigt.

Denna lilla försbyggnad bestod af en rundel midt uti
 och fyra lika flyglar på sidorna af 20 alnars längd och 10
 alnars bredd hwardera; wäggarne med korswike och bräder
 inan och utanföre ifrån grunden till takfoten $7\frac{1}{2}$ alnar;
 tornet ifrån spetsen till marken $38\frac{1}{2}$ alnar; hwar till åtgått
 5037 dal. 5 öre fynt. Rådman Dlof Larsson åtog sig, ei
 allenast att åter betala hela denna kostnad till Clara kyrko-
 cassa, utan ock att påkostä, hwad som ännu erfordrades, och
 för egna mebel fullborda hela byggnaden, utan att söka hjelp
 af de öfriga församlingarne.

Detta gifna löfte fullgjordes, dels af honom i hans lifs-
 tid, och dels af hans efterlefwande enka Catharina Grun-
 dels, enligt den författning han, under sin sista sjukdom,
 1675 gjort, då han afled 82 år och 8 månader gammal.

När kyrkan war alldeles färdig, blef hon, med Konun-
 gens bifall, till äminnelse af en så frukostig gifware, kallad
 St. Dlofs Capell.

Kyrkogården war 1727 till sidre delen slängd med mur,
 som, tid efter annan, af flera wälgrare blifwit påkostad.
 Wid westra porten är, å buse sidor, på en liten mur, det
 jerngaller 1797 uppsatt, som, wid Tesinska palatset eller
 ÖfwerStåthållarens hus, 1793 horitogs och då inköptes af
 kyrkan i samma ändamål. Capellanshuset, som med sin tomt
 intog södra hörnet, blef samma år som kyrkan uppbyggt.

Af Cartesii graf och den öfwer honom, i Drott. Chri-
 stinas tid, upprest minneswård, har denna kyrkogård länge
 varit namnkunnig. Minneswården war af tjocka ekplanter
 byggd, i en aflång fyrkant, med inscriptioner å alla fyra si-
 dorna, innehållande hans lefwarne och öden, samt att mo-
 numentet blifwit upprest af Vet. Chanut, Fransk Envoyé.

Samma Chanut lät någon tid derefter taga lifer upp igen
 och afföra det till Paris, der det blef insatt i St. Genovevas
 kyrka. En annan berättelse säger, att det först skedde 16 år
 derefter (Se Archenholtz, Mém. de Christine). Cartesii då
 undantagna hufwudskäl finnes ännu hos en samlare af
 forntida märkwärdigheter.

Den nya kyrkobyggnaden af sten, som blef af R. Adolfs

Fredrik grundlaggd den 23 Maj 1768, war till det mesta fullbordad, då K. Gustaf III, på de af KyrkoRådet i St. Dlof, i underdånig ansöknig, andragna stål, den 30 Nov. 1773, tacktes i nåder bifalla: 1:o Att Clara och Dlofs församlingar måtte åstfijas, och gränjen dem imellan blifwa i den så kallade Söwalbänken. 2:o Att antaga det oinstränkta Jus, KyrkoRådet uppdragit K. Majt: att nämna kyrkoherde, hwilken i Stockholms stads consistorium tillades sate och stamma samt lika heder och wärdighet med alla öfriga pastoror i Stockholm, och 3:o wille K. Majt: bågna denna församling med nådigt tillstånd, att kalla och nämna sin nybyggda kyrka: Adolph Fredrik.

Kongl. Majt: biföll lifaledes, den 14 Juni 1774, denna församlings underdåniga ansöknig, att, i anledning af det höga Jus, han sig åtagit öfwer Adolph Fredriks församling, comministrern derstädes sige bågnas med kongl. fullmagt, och att, wid förefallande ledighet, sökandena måtte sig i consistorium annåla, som temnar de 3:ne mest förtienta misfiver, då, efter förrättadt wal, consistorium får insända förslaget på 3:ne, till Kongl. Majts nådiga utnämmande.

Sedan Adolph Fredriks församling således blifwit ett eget ferskildt pastorat, utnämnde Konungen till den första kyrkoherde derstädes Ordinarie HofPredikanten, Magister Joh. G. Flodin, den 3 Dec. 1773.

Året derpå, den 27 Nov. 1774, inwigdes den nybyggda kyrkan med wanlig högtidlighet, af Biskopen i Carlstad och då warande Kyrkoherden i St. Nicolai eller Storkyrkoförsamlingen Doct. Dan. Herveghr, i Konung Gustaf III:s och en stor talrik församlings närvaro.

Denna wackra förs kyrka byggdes omkring det gamla capellet, som, en lång tid under byggnaden, nyttjades till den allmänna Gudstjenstens begående. Den är prydd med en koppartäckt döme och en altan, som omgifwer tornet, hwari urverket är uppsatt. Om kyrkans inre utseende lånar man här en kännares yttrande:

Adolph Fredriks kyrka, wacker och proportionerlig, fastän med nog mycket tryckt hwalfbåge, har mycket wunnit i sitt inwärtse anseende genom de förtäffliga prydnader, hwar med den är rikad.

Arbetets måsterlighet (heter det om altaret) är öfwer alla loford. Kännaren bewittnar det; konsållstaren røres wid dess betraktande, och andakten lifwas wid hwarje såstad blif på den till höjden stigande Frålsaren, hvars seger, majeståt, herrlighet är tolkad med all den liflighet, en menskelig

hand kan åstadkomma. Detta stora bildhuggeri är oförgyllt. Derwid vinner det också eller snarare tappat ingenting, ty guldet borttager många skönheter och förfallnar med sitt glimmer och sten de vackraste proportioner. En sculptrur, som i sig sjelf eger merit, behöfver icke låna någon ytterligare af yans utprälande. Hwertygande bewis hemtas, både af denna altartafla och det rikt sculpterade epitaphium, som, på kongl. befohning, blifwit uppsatt öfver den namnkunniga Cartesius, hwilket, utom dess förträfflighet i de finen och i arbetet, är synnerligen wäl placeradt, så att det icke allenast wäl synes, utan äfwen swarar emot predikstolen, som wanligen i kyrkor står utom all symmetrie.

Små saker och obetydliga minnestafvor kunna ej uppsättas i Adolph Fredriks kyrka, der den hittills följda stilen är manlig och talande, der allt är öfwerensstämmande och lämpadt efter hwartannat, och der konstnären, arkitekten, handverkanen, hwar i sin krets, uppfyllt, hwad man af dem kunnat önska.

En annan konstlärare *) säger, wid betraktandet af denna altartafla: mitt skådande war en verklig Gudstjenst. Taflans förträfflighet sätter skådaren genast utom behof att fråga, om den icke är Sergels werk. Minnet är Frälsarens uppståndelse; men en del hafwa tyckt sig finna, att mästaren äfwen förenat himmelsfärden med denna tidpunkt. Du så wore, är det också en hög tanka, ehuru den ej instämmer med Skriftens utsägo. Grafwens håll ses uppväldad af 2:ne änglar; och, segrande öfver dödens magt, upplystet sig Frälsaren med egen Gudskraft. Medan är han wida öfwer grafwen; men ännu hänger en del af swepningen på hans arm eller axel m. m. Man bör se, huru Sergel här danat sin oddblighet. Skada är, att det ännu är blott gips och icke verkställt i Carrariska marmorn. —

Denna kyrka bönas flera dagar i weckan, för att wädras; en i detta tempel alltid iakttagen ordning, som, berömmwärd här, der inga grafwar finnas, wore det än mer i stadens äldre kyrkor, hwilka, i war upplysta tid, ännu fortfara att wara, kan bända förblifwa, dels hwälfda, dels ohwälfda begravningsplatser **).

Förenämnde monument öfwer Cartesius är förfärdigadt af Professor Sergel. Det föreställer en genius, i en wingad och med slägg prydd mans slappnad, som rifwer ett tackelse af werldsgloben och med en sadla i andra handen upplyser

*) Bref under resor i Sverige. Stockholm. 1797, p. 175, 176.

***) Extra Posten, 1792, N:o 47.

densamma. Nyssnämnde konststälkare tillagnar desseinen af detta sköna epitaphium åt Archevesque. Öfverser ser man Cartesii mynd och läser derunder i Italiensk marmor:

GUSTAVUS. PR. HERED. R. S.
 RENATO. CARTESIO.
 NAT. IN. GALLIA. 1596.
 DEN. IN. SVEC. 1653.
 MONUM. EREXIT.
 MDCCLXX.

det är:

Ät Renatus Cartesius,
 Född i Frankrike 1596,
 Död i Sverige 1653,
 Reste Gustaf, Sveriges Rikes KronPrins,
 Denna Minneswård,
 År 1770.

Till boställe för kyrkoherden, blef en egendom i Carlsbergs Alléen inköpt, som kallades Lorentsberg, med wacker åbygnad och utrymme till plantage.

3. §.

St. Jakobs kyrka på Norrmalm, belägen öster om det forna, nu mer alldeles borttagna, sandberget, kalladt Brunnsberg, förmenas redan på 1300:talet varit byggd, wid påf 70-å 80 år efter Stockholms stads grundläggning, samt 40 å 50 år efter Norrmalms första odling och bebyggande.

Å en Taxeringslängd 1343, till ärkebiskops-lårans inlösande från Rom, uppföres St. Jakob i Stockholm till 12 bre. I ett gåfwobref, 1345, nämnes St. Jakobs kyrkogård, och årwen 1439, då ett mäte blef hållet i St. Jakobs kyrka, der en stadga gjordes om högmåtsaker, såsom: Syzstaps-spield, Gudh-Sörwialagh-spield och Grandsämjo, samt i flera gamla handlingar *).

*) Wittingh, St. Jakobs Minne, Stockh. 1771, som tjänar till grund för denna beskrifning, p. 7, 43. Dijkmans Kyrkohandl. Stockholm 1703, p. 309.

Jakobs församling, skild ifrån Solna, war i sin bbrfan liten och i sin tillwert länge hindrad af de, under Stockholms stads så ofta utstadda belägringar, den norra malmen i synnerhet öfvergångna swära öden.

Att den gamla Jakobs kyrka, som skall warit en försbyggnad, fått sitt namn af något helgon, är wäl troligt; men, att den blifwit uppfallad efter en Jakob De la Gardie, är en fornsågen utan grund.

Denna ått war ej känd i riket, förrän 1563, då stamfadern, Friherre Poyrus De la Gardie, inkom. Hans son Jakob föddes 1583 och war således blott 5 år gammal, då den nya St. Jakobs kyrka grundlades.

Konung Gustaf I rådfrågade endast allmänna wälfärdens och hufwudstadens säkerhet, då han, med Rikets Ständers samtycke, 1527 befalld, att St. Jakobs kyrka, med flera byggnader på Rormalm, som kunde tjena en belägrande fiende till wårn och beskydd, skulle nedriswas och röddjas.

K. Johan II., som utmärkt sin regering genom en synnerlig wårndnad om kyrkor och deras uppbyggande, gaf Stottsfogden Erik Björnson, den 11 Jan. 1580, befallning att framskaffa nödiga materialier till en verkwerkskyrka, som skulle uppfättas i den nedbrutna St. Jakobs ställe, på sätt som Konungen hade låtit bygga på Lorfwesund (Thoresund, nu Drottningholm). Den skulle blifwa 80 alnar lång, 30 alnar bred och 18 alnar hög (efter hwilket alntal kyrkan sedermera blifwit byggd), med 2:ne gaslar och stora fenster, att den med ringa sten kunde blifwa uppmurad. Denna anstalt saknade dock en allwarfam werkställighet. I en sedermera skrifwelse till Nils Hansson, af den 5 Juli 1588, förmåler Konungen sig ej allenast hafwa gillat och till säkerhet påskrifwit den då insända så kallade efterskrifnelsen (ritningen eller desseinen) till St. Jakobs kyrka, utan wille jemwål, att byggnaden skulle, det mesta möstligt war, fortstlyndas, äfwen som de byggnader, hwilka på Södermalm woro påbegynta.

Till fölse deraf, blef nu omfider St. Jakobs kyrka anlaggd, på Konungens egen bekostnad, och arbetet ärligen fortsatt, fastän ganska långsamt, så att, wid Konungens ödd 1592, ännu icke blotta wäggarne woro uppförda. I sådant halfärdigt tillstånd förblef kyrkan snart i 50 år, då byggnaden åter, i Drott. Christinas tid, 1641, å nyo företogs och, under ÖfwerStåthållaren Claes Flemings werksamma styrelse,

relse, med den drift fortstjyndades, att kyrkan, hvalsbd, inredd och färdig, kunde, till allmänna Gudstjenstens begående, högtidligen inwigas den 26 Nov. 1643.

Till kyrkans dåskande hade Drott. Christina s. å. skänkt kyrkaren. Tornbyggnaden företogs 1644 och fullbordades följande året. År 1723, natten mellan den 14 och 15 Maj, slog åskan derstädes ned och afbrände så väl tornet, som största delen af taket, ända ned till hvalfvet, dock utan att skada kyrkans inre.

År 1738 var kyrkan åter iståndsatt. I det höga och spetsiga tornets ställe, blef ett lägre uppskrdt (som ritningen, bifogad Jakobs Minne, utwijar), hwaruti 4 större och mindre flockor finnas, att till wanligt bruk nyttias.

Till kyrkobyggnadens befrämjande, hade af kongl. flottsbyggnadsmedlen 4680 dal. snt. blifwit försträckt, hwilka af Kongl. Kammar-Collegium wät återfordrades, men hwarifrån, på gjord underdånig ansökning, i anseende till annald oförmyndighet, att en sådan återbetalning kunna åstadkomma, församlingen erhöft nådig förskoning den 17 Octob. 1662.

Swad kyrkans inre angår, så skall altartafeln wara skänkt af Drott. Christina, föreställande fyra bibliska stycken. För öfrigt skänkes: funten af Riks-Cancelleren Gr. Magn. Gabr. De la Gardie, 1665; horstranket af messing, af fru Anna Bure, enka efter Presidenten i Pommerska regeringen, Ånd. Gyldeklou, 1667; predikstolen af Krigsrådet och Schwertien Henr. Fleming. Åtskilliga läktare äro i kyrkan, hwaraf ett ännu heter Grefwe Magni, som, till dess byggnad, gifwit största summan. Det nu warande orgelverket, inwigdt 1746, räknas, till byggnad och anseende, ibland de bättre i Stockholm.

Många adeliga wapen förekomma här, såsom Baron Cronhjelm's, von Eisens, Gr. Liljeroth's, Grishbach's, Friherre Flemings, Blixneronas, Ulfclous, Hirschenstjernas, med flera, jemte epitaphier öfwer Rådman Joh. Eriksson, som ömsint tillsett om kyrkobyggnadens snara fullbordande; Myntmästaren Kocks, Landshöfdingen Ankarernas, HofRåttens Rådet Adlermarcks, R. Rådet Friherre Taubes, Ärfkoerden Tollstadii, Lustgårdsmästaren Christian Hårlemans, med flera, så väl i kyrkan, som i dess och Grefwe Horns grafhor, der Riksmarsken och Fälttherren Grefwe Gustaf Horn med flera af hans ätt äro begrafna. Närmare underrättelse derom kan sökas i för äberorade Jakobs Minne.

Kyrkans silfwer af kalkar, stakar m. m., skänkt af Åt-Lundequist, I.

ffilliga församlingens ledamöter, besjiger sig, efter uppgift, till något öfwer 1626 lod.

Kyrkogården har fordom varit långt större än nu; men deraf har mycket blifwit borttaget till den fordna Kungsträdgården, nu mera Carl XIII:s torg.

Redan i K. Carl Anutsons tid, 1454, skall en del af St. Jörans capellgård och tomt blifwit gifwen till St. Jakobs församling, att der begrafwa sina döda, efter som Jakobs kyrkogård war till största delen anslagen till kongliga trädgårdens utwidgande wid St. Jakob *).

År 1658 uppfattes stennuren omkring kyrkogården, då öfwen Presidenten And. Gyllenklou skänkte den pryddiga kyrkogårdsporten, hwarå hans wapen, till en äminnelse, blifwit inbugget. Till reparation af muren mellan Kungsträdgården och Jakobs kyrkogård, anordnades 89 rd. 18 ff. den 6 Mars 1778, hwilken mur, i stället för det der förut warande träplank, uppfattes på kronans och kyrkans gemensamma kostnad, enligt Kongl. Brefwet till ÖfwerStåthållaren Durina den 24 Sept. 1754.

På norra sidan om kyrkogården, har församlingen, 1756, låtit bygga en stor graf, till flera liks inläggande och förwarande, försedd med ett wackert grafhor och ett under samma tak warande benhus. Strax utansidre denna graf hafwa de i Stockholm warande katholiker en privilegierad lägerstad.

På denna kyrkogård hafwa ock N. Råderna, Grefwarne Högsten och Scheffer låtit i kyrkomuren insätta en marmorsien, med inscription öfwer Abbe Michelefi **).

Inwånarne å Norrmalm hafwa, till allmänna Guds-tienstens begående, före reformationen gemensamt begagnat St. Jakobs kyrka, men, ifrån K. Johan III:s tid, St. Clara. Sedan malmen blef mera bebyggd, och folkhopen anseeligen tilltog, samt Jakobs kyrka åter blef uppbyggd, skiftades malmen i 2:ne församlingar, den 25 November 1643, så att, hwad som war beläget öster om Brunkeberg ifrån torget (nu Gustaf Adolphi's torg), det skulle höra till St. Jakobs kyrka, men, hwad som war beläget på westra sidan, tillika med dem, som bodde på Kungsholmen, skulle lyda till St. Clara och der sin Gudstienst förrätta.

Att här intaga berättelsen om den förargesse, oredor och klagomål, samt flera intrång i St. Jakobs församlings rätt-

*) Wång, de monts Brunconis, p. 71, 73. Öfwarwid Åberopas Edict. Caroli Caanti, 1454, editum.

**) Se här om Extra Posten, 1792, No 47.

tigheter, som Capellanen Nortman begynte, och hans måg Mundelius sedermera fortsatte, medelst påstådd skilnad från medelstykan af en del församlingens ledamöter, som bodde omkring St. Johannes capell, synes hwarken för en låsare kunna blifwa behagligt, eller minnet deraf uppbyggeligt för en församling *).

Till Ladugårdslandets affskiljande ifrån St. Jakob samtycktes wäl den 17 Apr. 1672, dock med tillägg, att ingen särskild kyrkoherde skulle tillsättas, utan den nya församlingen föras af amiralitets-predikanterna, under kyrkoherdens infående i Jakob, såsom superintendent; men, sedan amiralitetet flyttades till Carlskrona 1681, fick Ladugårdslands församlingen egen kyrkoherde.

St. Jakobs och Johannes församling tager nu för tiden sin skilnad, ifrån hufwastaden, wid Norrsörom och infattar hufwastaden Helgeandsholmen, hela Gustaf Adolfs torg, samt sträcker sig sedan i längden, mellan Trästrännilen på Ladugårdslandets sidan samt Norrbro- Brunkebergs- Malin- skilnads- och Tullportsgatorna på St. Clara sidan, fram till Roslagstullen.

En omständlig förteckning på pastorer, capellaner, skolmästare, kyrkowårdar anser man icke egentligen böra till denna beskrifning, i synnerhet då icke något mera märkvärdigt derwid förekommer, än deras namn, tillträde och afgang; men, angående kyrkoherdarne wid St. Jakob, will man hafwa annmärkt, att den första, som med nya kyrkan inwigdes 1643, M. And. Joh. Nycopensis, war tillika pastor i Sorunda och amiralitets-superintendent, hwilket ämbete han, till sin död 1652, förestod. Efterträdaren, M. N. Skogh, war äfwen tillika amiralitets-superintendent och åtnjöt, för samma beställning, utom wif månadslön, ett gratial af 100 tunnor spannmål. M. Magnus Pontinus kallades, 1654, af EnkeDrott. Hedwig Eleonora till hennes hofpredikant på resan åt Preussen, kom till St. Jakob 1662, war tillika amiralitets-superintendent och blef biskop i Linköping 1681. M. Math. Wagner war den första rector wid det i Stockholm inrättade Collegium Claraemontanum, blef, 1682, pastor i Jakob. M. And. Lysing efterträdde af Doctor Nicolaus Sternell, som, efter utrikes resor, först blef pastor wid Fransyska församlingen i Stockholm, 1714 i Jakob, och 1728 superintendent i Hernefsand. Hans barn adlades

*) Då warande pastor i Jakob, sedan biskop i Linköping, Pontinus, har om detta ohuggliga omwäsende försattat en omständelig berättelse, 1676, på hela 15 ark i handskrift förwarad.

1718, under namn af Cedermark. Doctor Lars Arnell, som länge wistades i Paris hos Swenska Envoyeen Cederström och 1717 affärdades i ett angeläget ärende, som gaf honom tillfälle att besöke flera namnkunniga orter i Tyssland, Preussen och Holland, blef 1725 pastor wid Lutheriska Fransyska kyrkan, och år 1728 wid Jakobs församling. Han förbättrade och tillskafade Fransyska psalmboken. Doctor Dlof Kärning reiste, efter någon tids wistande i Paris, till Tyssland, der han förwärfwade sig doctorshebern i Helmsiedt 1739, tillträdde pastorsstället wid Fransyska församlingen, efter hemkomsten, samt derefter wid Jakobs och Johannes församling, 1744, förordnades 2:ne år derefter till superintendent i Hernösand.

Hans barn blefwo adlade 1751, med namn af von Kärning. M. Eric Tolstadius blef, ifrån amiralitets-pastor i Stockholm, flyttad till St. Jakob, 1747. Hans märkwärda lefwernesbeskrifning kan läsas i *Nordische Sammlungen*, som, i 2:ne Delar, blifwit utgifna 1761. Doctor Dlof Celsius, som flyttades från Kungsholms församlingen till St. Jakob, 1760, och blef sedan biskop i Lund, är känd af sina historiska arbeten och de ämnelsetal, som öfwer honom blifwit hållna.

4. §.

St. Johannes capell eller kyrka, äfwen Brunkebergs Capell kalladt, är det andra stället, der St. Jakobs församlings invånare sammankomma, till den offentliga Gudstjenstens föråttande.

Denna lilla träkyrka är anlaggd, der fordom St. Jörans capell stött, hwilket 1527 blef utdömdt och nedbrutet.

Medan 1580 gafs befallning, att med mur låta fringsflånga kyrkogårdarne på malmarne. Detta kom dock ej till något slags verkställighet, hwad Brunkebergs (nu St. Johannes) kyrkogård beträffar, förån 1635, då den blef hägnad med ett nytt plank, i stället hwarför sedermera, åren 1657 och 1658, omkring kyrkogården uppfördes den der nu warande grästensmur.

Då öfwer Ståthållaren C. Fleming tog malmens lägenheter i bgnafte ^{*)}, befalldes ibland annat, att ett litet träcapell der skulle uppfattas, till mera bekwänlighet wid förekommande liffärder. Denna byggnad fick Slotts-Wofhållaren, sedan

*) Wittingh, Jakobs Minne, p. 101, hwaraf man hemtat de sista underrättelser i detta ämne.

Rådsmannen Joh. Eriksson Furubom under sin tillsyn. Han började och fullbordade densamma 1636. Af slotsbyggnadsmedlen försträcktes penningar till byggnadsmaterialier; men arbetslönerna betalade Furubom af egen pung. Denna hans friförlighet gaf hans wänner i synnerhet anledning, att stämweis kalla det nya capellet Johan Erikssons kyrka. Han sjelf kallade den St. Johannes, hwilket namn allt sedan blifwit bibehållet.

Sådan som capellet då byggdes, förblef det i några och 30 år nästan hälften mindre, än det nu för tiden är, men dock stort nog, såsom bisättningshus för de döda, hwarest likpredikningar höllas, och hwarifrån liken med sång blefwo utburna på kyrkogården att jordfästas. Detta capell nytjades och till Gudstjenstis hållande för kronans manskap, som till staden incommenderades. Eljest hölls der ingen ordentlig Gudstjenst, förån 1671, då Rundelius på några wector war pastor för en ny tillskapad församling.

Efter Rundelii död, 1675, förenade sig capellboerna med moderkyrko-församlingen, angående tidegården samt en wisk och ordentlig Gudstjenstis hållande derstädes, hwarigenom samsam stadfästades, och capellboerna, nöjda, förklarade sig aldrig willja skiljas från St. Jakobs församling.

Åtskilliga tillbyggnader och reparationer fordrade detta lilla capell, tid efter annan. Ett litet torn, med 2 små klocker, war capellens hela prydnad, då man ansåg nödigare, att så wäl utwidga, som upplaga selswa stommen och öka dess innanrede, till mera beqwämlighet för församlingen. 1671 fick kyrkan ett nytt spåntak, 1672 nytt golv och fasta bänkar; 1674 uppsattes en predikstol, som, tillika med torn, fester och dörrar, målades; 1675 inrättades ett altare midt i choret; 1676 tillbyggdes halfrundet och wapenhuset på södra sidan; 1687 uppbyggdes östra, eller den så kallade Drottninghus-låktaren, hwilken till 1735 nytjades af dem, som woro i Drottninghuset; 1692 nedtog det gamla tornet, och klokskapeln uppbyggdes; 1727 utwidgades choret; 1730 borttog spåntaket och pålades ett nytt brådtak, och år 1731 tillbyggdes det westra korset några alnar, och 2:ne nya låktare inrättades; men, med allt detta lappwerk, har detta nu mer än 180:åriga gamla trähus länge warit en wanprydnad i hufvudstaden, och en wärdigare byggnad länge utgjort församlingens innerliga önskan.

Wid 1761 års riksdag, anhöll wäl församlingen om något allmänt understöd till en kyrkas uppbyggande af sien, men utan framgång.

Inan K. Gustaf III år 1783 afreste till Italien, att nyttja baden i Pisa och att besje detta land, konstiernas högskola, hade församlingen wäl sått en af honom gillad ritning till en försyrkas nybyggnad af sten, författad af då warande HofIntendenten Nehn, samt äfwen byggnadsstyhjely, bestående af ett öre smt. af hwarje till Stockholm inkommande stährund kassebör. i 10 påföljande år, ifrån 1782 års stut, då en lika afgiften uppbärande för Adolph Fredriks kyrka upphörde (Kongl. Resol. den 4 Febr. 1779). Grunden dertill blef öf. H. Trefaldighets Söndag, den 14 Sept. 1783, af Konungen, med all lidärdighet, werkligen laggd *). Se derom Uppfostr. Sällsk. Tidn. 1783, s. 628.

Wid Konungens återkomst inställades dock hela byggnaden, ehuru grunden till en betydlig del redan war färdig, och det gamla capellet lutade till undergång (Kongl. Br. till K. R. och SfwersStåthållaren Baron E. Sparre, den 19 Maj 1785).

Uti det i sitt uråldriga tillstånd ännu warande capellet är altaret pryddt med en, 1682, förfärdigad taffla, som föreställer Treenigheten och är skänkt af gulddragaren Reimer; nya predikstolen, uppsatt 1712, är gifwen af slagaren Söderman; läktarne äro målade och strade med Evangelister och Apostlar.

Desutom finnas här några tafflor och epitaphier. Ibland de förra berättas en, sittande i inre sacrifician, wara ett mästestycke: föreställande Johannes Öbparens afbyggna huswud, på ett fat öfwerhöfadt med en sin duk, hwarigenom ansigtets lineamenter skönjas. Öfwanföre är skrifwet: En rätt sinnig Predikares lön. Kloakaren Schillgren skall hafwa skänkt detta stycke till en kyrkoplydnad.

Johannes kyrkogård är ibland de större i Stockholm och innehåller wid näst 60,000 ouadrat-alnar, gifwen till begrafsningeplats åt St. Jakobs församling, såsom wederlag för en stor del af Jakobs kyrkogård, som blifwit laggd till Rungstrådgården, enligt K. Carl Knutsons bref af år 1454. Under den tid, St. Jakobs kyrka ännu stod i byggnad, nyttjade St. Clara församling den tillfika till begrafsningeplats, och inkomsterna delades med St. Jakob, utan att Clara wille deltaga i kyrkogårdens hägnande och widmagrhållande. Detta föranlåt St. Jakobs kyrkas föreståndare att, 1653, yrka kyrkogårdens egande och disponerande ensamt af östra försam-

*) Omkostnaderna derwid med stwer murstef och hammare, en förs guld kopparplåt, guld- och silwerpenningar, bestego sig till 71 rd. 2 st. 9 r., som af StatsContoret emattes.

lingen, hwartill Magistraten en ålligt samtyckte. År 1692 byggdes klosterstapel, 42 alnar hög, hwari 3 rne klostet hänga.

Urverket i denna klosterstapel förtes och uppsattes 1703. Öfver berget nedanför är en brunn, ifrån urminnes tider nyttjad af de fringsboende. Den blef, år 1762, rensad, siensfatt och omgifwen med ett jerngaller.

Öfver bland grafplatserna på denna kyrkogård är Skeviksboernas märkelig.

En sten är upprest på nordwestra sidan af kyrkogården och tecknad med dessa ord: Begravningsplats för Fremlingarne på Skevik, 10 $\frac{1}{2}$ aln i quadrat. Dessa fremlingar utgöra ett sällskap af bägge könen, som, sedan det söndrat sig från församlingens gemenskap, flyttat utur riket och återkommit 1745, nedfatt sig på Skevik (en gård, belägen på Wermdön, 3 mil från Stockholm och tillhörig en af sällskapet, wid namn Minowist, för detta handlande i Linköping), samt skvar der sin enskilda andakt. Framlidne Lieutenanten Joh. Conr. Cedersparre införde, år 1759, denna begravningsplats, hwarest de i all tydlighet, bitida om morgonen, nedfatta sina döda. Fastän här icke är stället för upprämda fremlingars historia, må dock endast nämnas, att de, enl. Kongl. Resol. den 13 Maj 1782, äro inbegripna under det beskydd och de rättigheter, Tolerance-Placaten, af den 24 Jan. 1781, medgifwer, samt att f. d. K. Gustaf IV Adolph gjort dem ett besök incoognito, den 26 Mars 1797.

Öfver vidare, och angående kyrkogården, hafwa gardesfildaterna närmast in till östra och westra muren sin lägersstad. År 1736 den 26 Maj, upphittades i kyrkogårdsmuren 186 dal. 4 bre frunt., hwaraf 3 delar hemfölla till kyrkan.

Den södra kyrkororten är af buggen sten, rydiligen och wäl upprest 1740. Sielfwa portarne äro af jerngaller, försfärdigade på byggmästaren Johan Gerdes bekostnad, hvars namn-chiffre, med förkyllda jernbalkstäfwer inbunden, är, till en ännu, upprest öfver ingången.

Med Johannes kyrka i Stockholm, som innehades af Johanniter-Orden, bör detta Johannes capell icke förblandas. Det förstnämnda capellet, hörande till Johanniter-klostret, war, efter Messenii berättelse, beläget utmed Österlånggatan, gent emot Kettens (Kethens) hus, som fordom hade tillhört Wadslena kloster.

5. §.

St. Jörans capell har, på gamla Högskolastomten,

der sjuftugan för spetelska låg, eller på den, i sednare ti-
der, så kallade Brunkebergs kyrkogård, af ålder varit an-
lagd *). K. Magnus Ladulås tillbytte sig, 1286, af Upsala
biskopsstol denna plats, jemte Waldemarsön, med mera.

År 1288, kall han der, Riddaren St. Georg till ära,
siftat St. Eriks, Eriks eller Ebrans hospital
och capell, såsom det i gamla handlingar olika kallas. Om
Riddaren St. Ebran och hans belåte kan läsas i beskrifnin-
gen om Stockholms stads Storkyrka.

Att St. Ebrans capell **) der Johannes kyrka sedan
blifwit byggd, fordom varit ett helgedoms-hus, hwarest böner
för de sjuka och själamestor för de döda blifwit hållna,
jemte andra gudaktighetsöfningar, derom är intet twifvel.
Det har wäl ock, för den orsaken, haft sina capellaner och
messeprester, fastän man, i de strödda handlingarne för den
tiden, ei kunnat igenfinna deras namn. För öfrigt, och som
capellet war inrättadt till hospitalets tjenst, så blef det ock,
af hospitalets infomsier, widmagthället, hwaraf följer, att
capellet wid samma tid, hade så alldeles råkat i lå-
gerwall, att det behöfde nästan å nyo upprättas. De föl-
jande åren, och ända till reformationstiden, war förmodligen
capellet i godt stånd, emedan hospitalets willkor, genom hö-
ga öfverhetens omsorg och gifnilda menniskors frifkostighet,
ansienligen förbättrades ***).

Omöder blef detta St. Ebrans capell, på riksdagen i
Westerås, år 1527 utdömdt och förmodligen strax derefter
nedbrutet, eftersom det, wid nämnde riksdöte, war begärdt,
att teglet af ondbiga capeller på malmarne måtte anwän-
das till Stockholms slotts och stadsmurars förbättring ****).
I ett bref af Archiat. Magnus Bromell, som Bång, de monte
Brunconis, intagit, säges: att St. Ebrans capell blifwit, i
i K. Gustaf I:s tid, förbytt till ett hus, hwarifrån de utskön-
go lif. Och blef efter den tiden, till år 1672, ingen Guds-
tjenst der hållen. Wid samma tid, då det åter blef förbytt
till en kyrka, som nu kallas St. Johannes, mistade hospi-
talet och capellet sitt förra namn och kallades St. Johan-
nes hospital, tilldes det, i K. Carl XI:s tid, af hans Drott-
ning blef upprättadt och fick namn af Drottninghuset.

*) Pontinus, l. c., Manuser.

**) Ett sådant capell har ock varit i Upsala inrättadt på ärke-
biskopens tomt, wester om staden, af Praebendaten Pet. Lyde-
schin, wid år 1437, och äfwen ett i Östergötland omtalar Pet.
ringkåld och Rydzelius. Se Wittingh, l. c. p. 94.

***) Wittingh, l. c. p. 99, 100.

****) Ibid, p. 100.

7 Capitlet.

Om fordna Kongl. Arsenalen.

1. §.

— Af historien är nogsamnt bekant, hurusom nordens gamla inbyggare, fullmodde och stridbare, nästan alltid gingo väpnade, både till tings och kyrka; huru de på allmänna möten, genom gny och wapenbrak, hwilket sednare stredde genom spjutens eller wärjornas slående mot stöldarne, gafs wo sina tankar tillkänna och, i de längst aflågsna tidhwarf, sökte sin ära i blodiga äfwenlyr, logo åt farorna, föraktade döden och målade sig en himmel i Odens och aflidna kampsars samfund. Alltid färdiga till strids, egde de i sina wapen sin förnämsta egendom ⁹⁾. Då sederna och lefnadsfåttan omföder förändrades, och hugen småningom wäctes för fredsamma yrken, bortlades wäl wapen i dagligt bruk, men blefwo dock snart återtagna, när eget och fosterlandets försvar så fördrade. Ännu finnas, på flera ställen i landsöfverternas gamla fanor i kyrkorna förwarade, såsom bewis, att ett folk, hårdadt i köld och frost, icke war oberedd, att, under sin egen fana, möta rikets fiende. Derom wittna hrönikorna på många ställen, och om Dalkarlarna läser man, att de wid kyrkorna samlat frigsgevär, som i fordna Dalkrigen varit brukade, såsom en myckenhet pilar och båggar, med flera mordiska wapen.

Krut och skjutgevär woro i Dalarne ännu obekanta i K. Gustaf I:s tid ⁹⁹⁾.

Häraf synes otwunget kunna slutas, att man, ifrån äldsta tider tillbaka, haft nöddiga förråd af wapen samlade, för att dermed, wid trängande behof, ifråda uppbådade stridsmän, för att freda rikets gränser och afwisa en fiende, som sökte byte och rof. Man kan således icke förstå sig, att Birger Jarl, då han först lät resa Stockholms torn och murar, att från Mälaren utestänga ströfwande Esther och Carrelare, förblmt den nöddiga bewåring, som, med hans bfriga försvarsanstalter, war oundgängelig.

Såkra tider, opålitliga grannar, inkråftnings- och winningslusten, regeringens och ärelystnaden, som aldrig sakna

⁹⁾ Om fordna Swenska stridswapen, kan läsas en omskändlig ahandling i företalet af Gahms Militiaewerk, 2 Del. 1765, 410.

⁹⁹⁾ Hülphers, om Kopparbergs Län, p. 376.

frigsorsaker, slågtehat, agg och missämja mellan höfdragna och sjeffswärdiga furstar och herrar, med hundrade andra skäl — gjorde i påföljande secler en lika omtanka och försigtighet alltid lika nödwändig.

Sålledes förmåla häfderna, att, i Eriks af Pommerns tid, skytt och skyttetyg brukades 1435, wid belägringen af Stockholms slott, som då innehades af Danska Commendanten Erik Nilsson *); att Carl Anutsson, då han, år 1452, idgade med sin frigsbår åt Skåne, hade ett fält-artilleri af ungefär 20 kårrebåsar, med pulver och stenar, som allt fördes från Sverige på slädar; att Sten Sture, i Brunkebergs slaget 1471, mellan honom och Christian I. nyttjade både stora och små canoner; att förwaröwäpen, i K. Gustaf I:s tid, bestodo i sköld, hjälm, bynja och harnest, m. m., samt anfalls- eller skadewäpen af lans eller glaswen, swärd, wärjor, huggsaxar, båge, pil och kolswar, hwaraf en stor myckenhet medfördes i fält; påtyror, spjut, stridshamrar, m. m. utom skottwäpen, som, sedan krutet i Sverige ganska tidigt i 15:de secler blef kändt **), småningom kommit i bruk, såsom: byssor, föglare, cartover, serpentiner, med flera slags skytt och gewär.

Om Swenska wäpenträdet i sednare tider kan man någorlunda döma af flottans bestyckning 1567, som, på 70 fribre och mindre skepp, hade 1319 koppars- och 1145 jernstycken, sedan man först omkring 1460 hos oss börjat bruka canoner till sjöss, och af Erik XIV:s artilleri, som, efter Journiers uppgift, steg till 8000 piccer, af vilka fribre delen war af koppars **). Euru detta antal synes öfwerdrifwet, då summan på alla koppars- och jernskytt i hela riket, näst efter K. Johan III:s fränfalle, besteg sig till 1432 kopparsstycken och 2027 jernstycken ***), wittnar dock denna Journiers uppgift, att K. Eriks artilleri varit i det stånd, att det förtjent utländningars uppmärksamhet.

All den bewåring, som tillhörde kronan, förwarades på flotten öfwer hela riket; harnesterna i rustkamrarna; men wärjorna (hwarunder då förstodas alla slags skjutgewär, bågar, bildebårdar, spetsar, som kallades öfwerwårjor, samt sidogewär och swärd, som hade namn af underwårjor) i det Lilla Arktiet, som hade sin egen arklimästare, liksom Stora Arktiet, hwarunder skyttet hörde †).

*) Witterb. Akad. Nya Handl. 4 Del. p. 333, p. 62.

**) Ibid. p. 316.

***) Ibid. p. 180—201.

****) Ibid. 3 Del. p. 265.

†) Ibid. p. 221, 230.

Allt Lilla Arkivet, eller Arsenalen i Stockholm; varit på slottet från äldre tider, då det var befäst, allt intill 16:de århundradet, inhemtas så väl af de i Kammar-Archivet varande arkiv- och rustkammare-råkenfärer, som af Riksarkivii handlingar, hwarest ofta förekommer Arkivet på Stockholms slott, Konungens Rustkammare och de flera slags wapen, som derifrån blefvo aflemnade.

Sedan Stockholm, på en bedräglig dagtåg, 1520, öfverlemnades åt tyrannen, och han, wid sin återresa till Åbyenhavn, förordnat Diedrik, Slagheck eller Slagheft kallad, till Stårthållare i Stockholm; blef menigheten besatt, att på slottet uppbåra sina wapen, harnest och wårior, emedan sådant skedde i god akt *). Sådant synes besyrka, att wapenförrådet förvarades inom borgen.

Efter ett, år 1521, upprättadt inventarium å Stockholms slott, woro der nedannämnde byxor: 6 halfwa slanger af Danmark, item på skärnan en half cartove, item 5 halfwa slanger, som Herr Sten lät sidpa, och 3 halfwa cartover med kamrar, och tvåanne jernslanger med kamrar, item en Dansk falconette af jern. På den östra mur å slottet: item 2 små falconetter och 1 falconette med kamrar. På den norra mur: item 15 serpentiner. På den westra mur: item 5 serpentiner och 1 falconette med kamrar. På det gamla slott: item 10 serpentiner. I Smedegården: it. 16 serpentiner. Der ligga och obeslagne 3 falconetter af koppar och 24 serpentiner **).

Gottfried, i sitt Invent. Sv., säger, att kronan af 2:ne grufwor hade 1050 skeppund, hwilket war orsaken, att man i Sverige hade så många canoner, och att deras antal seg öfwer 8000, hwilket han anser så mycket troligare, som endast på Stockholms slott stodo 400 grofwa canoner; med tillägning, att man i Sverige kunde gjuta så många man wille, efter man hade metall nog ***).

Når Whitelock, 1654, besåg Stockholms slott, berättar han sig der hafwa sett i ett rum öfwer- och under-gewår för 10,000 man fotfolk och, i ett annat rum, 5000 dito för kavalleri, äfwenjom en myckenhet standarer, till ett antal af 800, som blifwit tagna från Sveriges fiender, hwaribland war en, som Gustaf Adolph tagit i egen hög person, och en annan, som Wrangel tagit ifrån Churfursten

*) Witterh. Akad. Nya Handl. 4 Del. p. 93.

**) Utdrag af Stockholms Länkebok i Peringsböds Saml.

***) Gottfried, Inv. Sv. Francf. am Main, 1632, fol. p. 19.

af Sachsen. I större Arsenalen sades wara gewär för 50,000 man.

I en annan stor sal wisades den häst, uppstoppad, på hwilken K. Gustaf Adolph blef skjuten, och hans blodiga skjorta *); äfwen som den jouvel, han bar wid sin fröning, samt en hox rika swärd och byten.

Instructionen för Architekten la Vallée, af d. 3 Juni 1658, angår märkwärdiga reparationer och nya indelningar på kongl. slottet och, hwad här i synnerhet anmärkes, ett nytt residence och tyghus på Södermalin **) , som dock alldrig kom till någon verkställighet.

2. S.

RiksCancelleren Grefwe Axel Oxenstierna tyckes hafwa gifwit det första förslaget till en ordentlig arsenals inrättning i Stockholm, då han, i ett memorial, dat. Frankfurt am Main d. 8 October 1633, anförer, det honom syntes nödigt, att på ett bekwämt ställe i Stockholm, antingen å Blasieholmen wid stranden, eller på Skeppsholmen, byggas trenne ståtliga, långa, breda och höga tyghus, ett för skeppstycken, ett för fältartilleriet och ett för de stycken, som wunna äro, m. m.

Om detta förslag gifwit anledning till den stenhusbyggnad, som, under namn af Amiralitets- och Tyghus, några år derefter, befanns på Blasieholmen, wet man icke; men det är wist, att samma stenhus blef, tillika med tomten, d. 27 Mars 1647, af Drott. Christina föräradt till då warande GeneralMajoren Hans Wachmeister, från hwilken det genom dotter-ärf kom till Fersenska släkten.

Sedermera skall Drottning Christinas lufthus wid St. Jakobs kyrka (hwarest Kongl. LandmätariContoret nu är) blifwit till tyghus inreddt; åtminstone war kongl. arsenalen der, inån och tilldes Grefwe Magni Gabr. de la Gardies hus dertill inrättades.

Detta hus lät Riksmarsken Grefwe Jakob de la Gardie uppbygga, sedan han, d. 23 Juli 1647, af Drott. Christina fått tomten till stänks. Donationsbrefwet innehåller, att honom, för långliga, hulda, tappra, ansenliga och råbaga tjänster, gafs och förüntes den östra delen af Kronans stall, öfver om Norrmalmns torg, samt den grund och tomt, som

*) Se beskr. om Fredrikshof.

**) Tryckt i Sijerumans Pol. och Commerce-handl.

är in mellan den westra delen af berörde stall och intill nämnde östra del, så wäl som den grund, hwarpå stallet, med sin fulla längd och bredd, allt ifrån stora gatan neder till sjön, är byggt; och skulle wälbemälda Grefwe Jakob de la Gardie, hans hustru och arfwingar hafwa magt och tillstånd, att tilltråda och i possession taga berörde östra del af stallet och dess grund, tillika med hosliggande tomt och plats mellan den och den westra delen af stallet, så snart ett annat stall för Kongl. Maj:ts hästar, på en annan ort, uppbyggt och så wida färdigt wore, att hästarna deri sättas kunde, och sedan så wäl stallet som tomtan oswaldt njuta, bebyggas och behålla, såsom annat sitt wälfångna arf och afsinne gods m. m.

Häraf inhemtas, att kronans stall warit öfver och wester om arsenals-platsen, och sjelfwa den plassen eller tomtten stallgård (Wittinghs samling).

Byggnaden, efter den tidens smak, lysande och kostsam, fallades i äldre tider makalös. Att Grefwe Jakob sålt detta sitt makalösa hus till kronan, och att sonen Grefwe Magnus återfått detsamma genom byte, bewisar Kongl. Brefwet d. 30 Sept. 1653. Nu förblef denna egendom De la Gardieska familjen tillhörig flera år bortåt.

Jumellertid, och i synnerhet under K. Carl XI:s minderårighet, förhades af regeringen åtskilliga förslager till en nymligare och förbättrad arsenals inrättning.

Hwad man i Drott. Christinas tid redan projecterat om en arsenals-byggnad på Ladugårdslandet, der amiralitetens brygg- och bakhuset (nu Krono-bageriet) står, förnyades hos senaten, 1661, i Kongl. KrigsCollegii berättelse om dess administration d. 20 Nov. 1662 och ytterligare d. 19 Juli 1667.

Wid denna tid tyktes äfwen Waldemarsön, nu Kongl. Djurgården, wara en beqwäm ort för den kongl. arsenalen, hwarföre den kongl. regeringens betänkande afgif d. 26 Sept. 1666 till KrigsCollegium, HiwerStårhållaren och serdeles till la Bassée, om desse in dertill (RådsProt. p. 301). Till KrigsCollegium afgif Kongl. Maj:ts bref, under d. 20 Dec. 1673, om trophéernas transporterande till Ladugården, ifrån det gamla och förfallna tyghuset; och wille Kongl. Maj:it draga försorg om Ladugårdens reparerande (registr. i K. Archivet, fol. 733). År 1677 hemstälbe Krigscollegium till Kongl. Maj:ts godfinnande, om nya arsenalens försärdigande, eller om den gamla skulle repareras. Åren 1678 och 1679 påmintes ytterligare om 10,000 daler

silfvermynt till arsenals-byggnaden, efter som tyghuset wore så förfallet, att det icke vidare kunde understöddas.

Arsenalen fick ej någon beqwämlig plats, förån wid K. Carl XI:s reduction, då Grefwe Magni Gabr. De la Gardies hus blef å nyo kronan tillhörigt och sedan, en längre tid, till år 1793, varit en kongl. arsenal.

Å Kongl. Br. till KrigsCollegium d. 16 Juni 1689, anbefalldes collegium, att ju förr des heldre draga försorg, att Konungens rustkammare blefwe transporterad i det huset wid St. Jakob, som Konungen tillfallit efter N. Mådet och Riksdrotsfen Gr. Magnus Gabr. De la Gardie (Registr. 1689, f. 383. w.).

År 1690 d. 21 October, afgick Kongl. Maj:ts bref till StatsContoret, om nöddiga medel till den nya arsenalens inredning. Härpå gjordes åtskilliga förändringar, så inant, som utanpå huset, hwadan des äldsta utseende, som i Gr. Dahlbergs Sv. Antiq. et Hod., tab. 39 och 40, finnes aftaget, blef något förändradt.

År 1691 d. 14 Juli, skedde Kongl. Maj:ts befallning till Hwerste Marskalken Grefwe Joh. Gabr. Stenbock, att de till arsenalen hörande saker och tyg skulle flyttas från lusthuset wid St. Jakobs kyrka till det nya tyghuset och der i sin ordning uppställas.

Härtill får nu ytterligare läggas, att detta hus, år 1688, blef någorlunda iståndfart att nyttjas till Hwerstättbållares boställe ^{*)}, men blef derefter, som berödrdt är, till arsenal inreddt. Då borttogos alla eldstäder och skorstenar, likaledes balconerna öfwer ingångarne, både åt trädgården och sjösidan. Taket blef sedan, på 1740:talet, såsom boställigt, nedtaget och lägre gjort, samt med jern- i stället för kopparplåtar försedd; men tornen blefwo oförändrade ^{**)}. Detta hus skall wara byggt på 18,000 pålar, som kostat en riksd. stycket ^{***)}.

Den nu mer utlaggda gården har åt sjösidan efter hand, i synnerhet i sednare tider, blifwit mycket utspild, till en temmeligen stor och beqwäm lastageplats, i sonden af Stockholms oförlifneliga hamn.

Utom de segerdecken, som i arsenalsrummen förwaras des, såsom wedermålen af fordna Swea Konungars och deras härars tapperhet, såg man ock, då gården war inslängd, ett föråd derslades af större och mindre uppstaplade kulor.

^{*)} Hwerstättb. Åmb. frejw. till K. M:t. i K. Riksarkivet.

^{**)} CancelliRådet Verchs handskr. Saml.

^{***)} Walmstedt, ur Sigismund Hoffmanns Regenten Sabl, Leipzig, 1702, p. 173.

Sedan stora Operahuset här brederid, å westra sidan, i K. Gustaf III:s tid, blef färdigt, anlades från Norrmalmstorg en strangata, nedanföre Arsenalen till Blasibolmen.

Mer än i hundra år hade detta gamla och wälbeslägna hus varit arsenal, då, efter Drottningens, Lovisa Ulricas, död, hennes, med mycken kostnad för riket, inredda och till en stor del nybyggda winter-palats, Fredrikshof, dertill anordnades, och Arsenalen, d. 1. Nov. 1793, till en så kallad Dramatisk Theater inwigdes.

3. §.

De segertecken af fanor, standarer, pufor, rustningar, med flera märkwärdigheter, som tillhöra arsenalen, äro följande, sådana de besunnos, då den war wid Fredrikshofs slott:

Flere rustningar för häst och karl, utspatta på sina piedestaler, såsom Birger Karls, Magnus Ladulåses, Wadensmars, Carl Knutsons, Carl IX:s, Gustaf Adolfs, Carl Gustafs och Åkers.

K. Gustaf Adolfs stormhatt, wägende 19 mark, och hans harnesk, som för sin tyngd med swårighet kan lyftas.

De rustningar, som K. Gustaf III och hans riddare, wid de i hans tid anställda carousseller, brukat, utmärkta med wapen och walspråk.

Gamla Ryska religions-fanor, ofantligen stora, men sönderrisna och lappiga. Mätningarne derpå äro fina, och Ryska påskrifter på flera ställen.

K. Gustaf III, puserad i war i froppstorlek, sittande klädd och med ordensband decorerad, förwaras i ett glas-skåp.

I ett skrin K. Gustaf III:s kläder. En grå silkesjacka af strumptyg och en Spansk kappa till masquerade-drägt, i hwilken han blef skjuten på Operahuset, natten mellan d. 16 och 17 Mars 1792. Skjortan, på wenstra sidan nog blodig, pantalons lika med jackan, hwhita silkesstrumpor, en hwhit halfmasque och flere blodiga bandager.

Hertig Carls kläder, uti hwilka han, i en sjöbataille under förra Ryska kriget, 1788—1790, fått en contusion i wenstra armen. Kläderna, till och med skjortan, sönderslitna; hatten swedd i kanten.

K. Gustaf III:s klädning i Swensksundslaget, af blått strumptyg, med rika guldfransar på armlarne.

I ett mindre rum på sidan, wäggarne klädda med fle-

ra slags utländska skjutgewär, äfwen en Swenskt 668a af 1580 års modell.

R. Carl IX:s runda sköld, af stål, med upphöjdt arbete, mycket wäl gjord.

En lång falconette på en ställning med 3 fötter.

En sabel med träskäft, tagen wid Marwa, och som skall warit Czar Peters.

Den trumman, som Baron Sprengtporten stäckt sönder wid Dalupproret, då allarm slogs. Tredje rummet war fullt af fanor, trasiga och sönderskjutna, tagna af rikets fiender wid flera särskilda tillfällen. Deribland äro och de trophéer, som blefwo eröfrade i 1789 och 1790 års frigg, wid åtskilliga tillfällen. De, som i sjöslaget wid Swensksund, d. 9 Juli 1790, blefwo tagna ody, under fredsfästens firande i Stockholm d. 31 Augusti samma år, woro uppslådna på buse sidor om altaret i Storkyrkan, blefwo sedan, af officerare wid arméens flotta i full uniform, afhemtade och, under escorte, förda således till Arsenalen, hwarest de mottogos af Kongl. KrigsCollegii ledamöter, under det freden i staden med trumpetklang allmänneligen förkunnades.

En chaloupe, tagen af R. Carl XII, och som skall af Czar Peter blifwit byggad.

Modell af huset på Åkerö.

Fjerde rummet. En myckenhet sönderskjutna fanor, tagna af Sw. Konungar i många levererade blodiga actioner; en del med widhåftade underrättelser, men större delen utan.

Femte rummet war fullt af enahanda trophéer, icke blott fring wäggarne uppsatta, utan och wid inrättade ställningar på golfwet, till 100:detals, med flera eröfrade puffor, trummor m. m., hwarå en sammandragen kortt förteckning kan meddelas.

Pöhliska fanor, tagna wid Stångebro d. 25 Sept. 1598, af Hertig Carl, sedermera R. Carl IX, 78 st., 11 ständarer *).

Kejserliga, tagne af Gustaf Adolph, fanor 498, ständarer 146 **).

*) I slaget wid Stångebro, som vanns af Hertig Carl, eröfrades blott 6 fanor tillika med sju fälttycken, som Herrigen efter fredsslutet återstälde. Således synas ofwannandda fanor och ständarer wara Daniska, Pöhliska och Rysska, samt troligen wunnna under R. Carl IX och Gustaf II Adolph. Se Werwing, R. Sigismunds och R. Carl IX:s Histor. p. 422.

**) Bland dessa finnes en sönderskjutten och sönderstucken röd fana,

Danska och Pohlska, af K. Carl Gustaf erofrade, fanor 136, standarer 48.

Danska, tagna wid Halmsstad, d. 7 Aug. 1676, af K. Carl XI, fanor 36, stand. 17.

Dito wid Rönneberga och Lund, 1676, fanor 31, standarer 14.

På Landt-Rügen, d. 8 Jan. 1678, fanor 31, standarer 13.

På Seland tagna, d. 25 Juli 1700, af K. Carl XII, fanor 5, stand. 4.

Af K. Carl XII tagna Ryska trophéer, d. 20 Nov. 1700, wid Narwa, provincialfanor 4, dragon= dito 20, stand. 6, fanor 145, skalmejor 37, marches eller reveille= pipor 30, m. m.

Dito wid Sagnits, d. 9 Aug. 1707, fanor 43, stand. 21, Rosaf=fanor 22.

Dito wid Dånamünde, d. 11 Dec. 1701, fanor 12, stand. 1.

Sachsiska wid Elsfow, d. 9 Juli 1702, fanor 37, standarer 24.

Ryska wid Wirgen och byn Zagarini, d. 19 Mars 1703, fanor 1039, stora fanor 120, skalmufffanor 30.

Sachsiska wid Thorn's erfving, d. 30 Sept. 1703, fanor 14, stand. 5, nycklarne till Thorn och Elbing m. m.

Ryska wid Jakobsstad d. 26 Juli 1704, fanor 37, stand. 2.

Ett Sachsiskt standar, af blått sammet, med guld och silfwer broderadt, taget i Pohlen af K. Carl XII, med egen hand.

Danska wid Helsingborg, d. 26 Febr. 1710, fanor 26, stand. 10, med mångfalldiga flera, utom 129 pukor, 31 trummor, pifkar, bardifaner m. m. *)

Ångående artillerieperjedlar af flera slag, såsom märk-wårda segertecknen, år härfdrutan att låsa beskrifningen om Artillerigården och Skeppsholmen.

Härwid må äfwen de märkwårldigheter upptagas, som finnas i Konungens Lif=rustkammare eller Klädtkamrarne.

som blifwit tagen från en kejserslig officer, hwilken, för än han wille lemna fanan, heldre insvepte sig i densamma och stupade.

*) Dessa trophéer, tillika med 29 metallsanoner och 2 haubitzer, bleiwo tagna af Generalen Gr. Magnus Stenbock, i slaget wid Helsingborg, som skedde, icke d. 26, utan d. 28 Febr. 1710. Se Kåltmarsk. Stenbocks lefwerne, 1758, 2 Del. 4:0, p. 71—78.

K. Gustaf Adolfs Kläder, nämligen:

1) Ett elghudskjoller, med grå atlasärmar, silfvers trådesknappar, underfodradt med grått taff.

2) Ett par bbyror af grått Spanskt klåde, med silfvers trådesknappar.

3) En skjorta med knytning wid halsen och händerna, blodig och söndrig. Dessa kläder skall Konungen haft på sig, då han blef skjuten i halsen wid Dirschau i Preussen.

4) En silfverfärgad atlasströja, piquerad och med silfvergaloner brämrad.

5) Ett par bbyror af grått Spanskt klåde, stofferade med silfvergaloner.

6) En skjorta med knytning, sönderrifwen och blodig. Benämnde kläder har Konungen haft på sig, då han blef skjuten i sidan eller höften wid Preussen.

7) Ett par förgyllda sporrar af jern.

8) 3 st. hattband, af svart sammet, med 12 st. wal knutsknappar af guld och guldwastar.

9) 5 st. hattband, slingade af silfvertråd, hwar på sinas 23 små silfvers och äkta perlor.

K. Carl XII:s Kläder, i hvilka han blef skjuten d. 30 Nov. 1718.

1) En hatt med förgyllt mesingsknapp och svart lärstfoder; deri synes hålet efter kulan.

2) En kappa af blått klåde med blått yllefoder och förgyllt mesingsfrånne, 14 alnar wid omkring.

3) En blå klådesrock, med foder af något gröfre blått klåde, förgyllda mesingsknappar och samstfkinnsfickor.

4) En chamois klådeswest med gult chalonsfoder och förgyllda knappar.

5) Ett par bbyror af chamois klåde, med förgyllda mesingsknappar, utan foder; i dem äro 10 fickor af samstfkinnsfickor.

6) Ett elghudsgehäng, med wantiga grofwa band underfodradt och ett förgyllt silfversfrånne uti, mycket blodigt.

7) Ett par rehnshuds- eller samsthandskar, med sifwa elghudsfragar, mycket blodiga, serdeles den till högra handen.

8) En halsduk af svart crepon eller kruksflor, 2½ alnar lång.

9) Ett par stickade trästrumpor och ett par strumpor af lärst, dertill strumpeband af klådesremfor.

10) Ett par stöflor af Ryfkläder, med sifwa wador, träflackar och spikar uti, samt dertill 2:ne stora jernsporrar.

11) En brun perusue, som K. nyttjat på resan från Bender uti Turkiet till Stralsund.

12) En utterskinsmössa, som han haft på sig, wid cavalleriöfen i Bender.

13) En granpåk, som han haft i sin hand, då det olyckliga skottet träffade honom wid Fredrikshall. Den blef sedermera af K. Fredrik I beklädd med silfverbeslag och en latinsk inscription: att den stora och osververvinnerliga hielten Carl XII, Swea Konung, förde denna staf i handen, då han föll wid Fredrikshall d. 30 Nov. 1718.

14) En värja med mesingsfäste och silfverkafle.

15) 24 elgshudskylkrar, 24 patronköf och 24 carbineremmar, som varit Konungens lifdrabanters.

K. Fredriks Kläder.

1) En rock af fint blått kläde, med rödt charlakansfoder och förgyllda mesingsknappar.

2) En west af samma slags kläde och rödt bordelouxfoder; lika knappar som i rocken.

3) Ett par bårer, af lika kläde, med hvitt taftsfoder; på dem finnes blod. Dessa kläder har Konungen haft på sig d. 27 Febr. 1716, då han i Romige blef skjuten i låret, då en recognoscering.

Hårdrutan kan vidare anmärkas:

En dolk, hvarmed en munk varit sinnad att mörda K. Gustaf Adolph i Magdeburg; hwilket Sw. Generalen Baron Banér likväl förefom.

En dolk, som Gener. Nils Bjelke tagit i Ofen af Turkiska Paschan Zinael, 1686, är förgiftad.

En dolk med guldbalja, förgiftad.

En K. Gustaf Adolphs kröningsfadel, mycket rik af äkta stenar, perlor och förgylldt silfver.

En fadel, skänkt till Gustaf Adolph, af Fursten Beltor Gabor i Siebenbürgen, med silfver tillbehör.

En fadel, med guld på baljan, af densamma skänkt till K. Gustaf Adolph.

En K. Carl Gustafs kröningsfadel, mycket rik af guld och äkta perlor. Dessutom flere sadlar och tillbehör, Chabraquer m. m.

En K. Carl XI:s kröningsfadel af brunt sammet, låporna och pistolkapporna broderade med guld och stora äkta perlor, samt guld på betselångerna.

12 st. handhåstitåden af blått sammet, med rik brodering af guld och upphöjdt arbete, skänkta till K. Carl XI af Konungen i Frankrike.

En sadelmundering inkom till Kongl. Livrustkammaren, år 1792, såsom en present af Kejsaren i Marokko, allt tillbehöret med siggöglar och förbdgel af förgylldt silfwer.

Dertill är ock ett chabraque af sidentyg, öfwer allt bekläddt med små förgyllda silfwerplåtar.

Konung Johan III:s wårja, med guldfäste.

8 st. carminröda sammetståcken, med Spanska wapnet derå broderadt, hwilka ståcken, år 1671, blifwit skänkta till K. Carl XI af Konungen i Spanien.

6 st. swarta sammetståcken för handhåstar, rundt omkring broderade med gesprengdt och spetsigt persiskt arearbete af silfwer; hwilka ståcken Drott. Christina fick af från Rom, såsom en present till K. Carl XI.

4 st. stora ståcken, att lägga ofwanpå wagnstaken, mycket rikt broderade.

2 st. Drott. Christinas sadlar, med mycket mjuka säten.

Många sadlar, som varit K. Carl X:s och XI:s, med fina chabraquer, mycket rikt broderade.

Kröningsfadlar af sammet, nyttjade wid K. Carl XI:s och K. Adolph Fredriks kröningar.

Ett st. cuirasse, som Gr. Jan Gyllenskierna nyttjat wid K. Carl Gustafs begrafning. Bilden, som föreställer honom, af trä, öfwerkläddt med ett förgylldt mesingsharnesk. Riddarskrinet, hästtåcket, af swart sammet, allt med rik brodering.

Ett mycket tungt och stort hufwudbaner, af swart damast, broderadt, som grefwen fört till häst, ifrån Carlsbergs slott till Riddarholmstyrkan.

59 små fanor af swart damast, alla broderade, med årtalet 1660 och de 59 provincers wapen, som då lydde under Swenska kronan.

1 st. Konung Gustaf I:s slagswård, att föra med bägge händerna.

1 st. K. Carl XI:s, med lika långt fäste.

1 st. wårja, som K. Gustaf Adolph sjelf fört i det Pohliska kriget, och som blifwit i dess hand sönderhuggen af en Pohlack, hwilken Konungen dock blef öfwermäktig i en slagning, då han tog med egen hand en sabel, den han wid sidan sedan fört i hela Pohliska kriget.

1 st. Persisk sabel; balsam öfwerdragen med guld, skänkt till K. Carl XI, 1687, af en Armeniansk gesandt, Arnus Bertanson.

Flere sköldar, som fordom Swea Konungar hafwa burit